

משרד החינוך
האגף לתרבות תורנית

מדי חודש בחודשו

עורך: אריה וינברגר

גיליון 143 - שבט תשס"ב

חברי המערכת: הרב אליהו אביעד, הרב אריה וינברגר, ד"ר אריה סטריקובסקי, יפעת סלע, מרים סמואל,
ד"ר עמנואל בן נאה, יהודה קפלן, נירה קרמר
סדר וגרפיקה: שושנה שחר
הוצאה לאור: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך
הדפסה: דפוס "נהדר"

כתובת למכתבים: הרב אריה וינברגר, האגף לתרבות תורנית, משרד החינוך
רח' כנפי נשרים 22, ירושלים 95464
© כל הזכויות שמורות

נא לשמור על קדושת הגיליון

ירושלים, התשס"ב

תוכן העניינים

5	תאריכים ומאורעות בחודש שבט
16	חידון אתרי מורשת תנ"ך העם והארץ מס' 14
19	עת לכל חפץ - מאוסף מוזיאון ארצות המקרא בירושלים
22	חיות במקורות - הארבה "מכה מהלכת"
24	חומר עיוני למדריכה - לקחי ט"ו בשבט
26	דינים - מדיני מצוות התלויות בארץ
28	מנהגי קהילות ישראל מהודו ועד כוש - יהודי אפגאניסטאן - חלק א'
31	לוח המודעות מס' 125 - תשבץ לט"ו בשבט
32	פעולות
34	א. ט"ו בשבט
42	ב. פרשת השבוע
44	ג. אקטואליה - פדיון שבויים
46	ט"ו בשבט באמנות
49	חומר עזר אור-קולי
51	קישורים לאתרים ברשת לט"ו בשבט (בעברית)
52	פתרונות לחידות וחידודים
54	פתרונות לתשבץ לחודש שבט

(אירועים ואתרים)

חודש שבט

חודש שבט הוא החודש החמישי מחודש תשרי והחודש האחד עשר מחודש ניסן.

מזל החודש: דלי.

מזלו של החודש מסמל את שפע המים כפי שנאמר "יזל מים מדליו" (במדבר כד, ז). הדלי כסמל המים קיבל גם משמעות הלכתית, ולפי ההלכה המוסר את הבור לאחר, כיוון שמסר לו דליו הרי זה האומר לו לך חזק וקנה (רמב"ם, הלכ' מכירה א, ט).

1. אירועים

ה' בשבט תש"ח (1948) - פרשת הל"ה.

פרשת הל"ה התרחשה עוד בטרם החלה מלחמת השחרור באופן רשמי. זו היתה תקופה של כחצי שנה, בין החלטת האו"ם על חלוקת ארץ-ישראל בכ"ט בנובמבר 1947 לבין סיום המנדט הבריטי ופלישת צבאות ערב ב-15 במאי 1948.

מחוז ירושלים, בפיקודו של ישראל עמיר, כלל באותם ימים 14 נקודות כפריות והוא השתרע ממוצא במערב, עטרות בצפון, ובדרום גוש עציון על ארבעת יישוביו: רבדים, כפר-עציון, עין-צורים ומשואות-יצחק. חטיבת "עציון" (חטיבת ירושלים) היתה בפעילות רבה. יחידות חי"ש (חיל שדה) פעלו בשכונות ובכפרים, ולערבים הוצע לעזוב. שכונות שלמות התרוקנו. העיקרון הבלתי מתפשר היה: תפיסת עמדות ואי-ויתור על שום נקודה!

ב-14 בינואר הותקף גוש עציון על-ידי כ-2,000 ערבים נלהבים בראשותו של עבדול קאדר אל חוסייני, שהיו חמושים היטב, אבל לא מאורגנים כראוי. בעקבות תיאור מצבו הקשה של הגוש, כפי שבא לידי ביטוי במברקים ששלח מפקד גוש עציון, עוזי נרקיס, עוד באותו לילה הוחלט בתל-אביב לשלוח לגוש תגבורת. שלוש משימות עמדו בפני התגבורת הזאת:

א. להביא ליישובי הגוש תחמושת, חומרי נפץ, סיוע רפואי וציוד קשר.

ב. להעלות את המורל של האנשים בארבעת יישובי הגוש.

ג. לפגוע בתחבורה הערבית מבית-לחם לחברון.

שלושת האישים שהיו אחראים ליציאת הל"ה היו מפקד מחוז ירושלים - ישראל עמיר, מפקד כוחות הפלמ"ח - צבי זמיר ומפקד גוש עציון - עוזי נרקיס.

מכיון שכביש ירושלים-בית-לחם היה חסום, הוחלט ש"מחלקת ההר" (כפי שכונתה מחלקת הל"ה לאחר הנפילה), תצא למשימתה ברגל. המחלקה לא היתה הומוגנית; היא הורכבה משתי כיתות פלמ"ח ומשתי כיתות חי"ש, שאנשיהן הוצאו מיחידות אחרות. רוב אנשי המחלקה לא הכירו זה את זה, אך כולם היו בעלי ניסיון צבאי ומאומנים היטב, במסגרת האילוצים של אותם ימים. מפקד המחלקה, דני מס, היה סמג"ד. הם נשאו את הציוד הבא: 4 מקלעים (בכל ירושלים היו אז 11 מקלעים), 5 תת-מקלעים, 16 רובים, מספר אקדחים, 70 רימונים ותחמושת בכמות גדולה.

הל"ה היו נחושים לבצע את המשימה למרות שעמדו מול כוחות עדיפים. לאחר שנחסמה דרכם, הם עלו ל"גבעת-הקרב" ונערכו בהגנה היקפית, תוך כוונה, כנראה, לחכות ללילה, ואז להמשיך במשימה. הל"ה מצאו את מותם בקרב-גבורה ב"גבעת הקרב", שבמרחק 5 ק"מ מערבית לגוש עציון.

דוד בן-גוריון הכתיר את הפרשה בשם: "האפוס הגדול ונורא ההוד של היהודים", לאורו חינכו דורות של לוחמים ועוד יתחנכו דורות שיבואו. שירו של חיים גורי "הנה מוטלות גופותינו", שנכתב למחרת הקרב, פותח כמעט כל עצרת של ימי זיכרון ליד קברם בבית העלמין הצבאי בהר הרצל.

על פי ועד משפחות הלמד-הא

מזמורי ל"ה / יחיאל חזק

א

האם זאת היתה אגדה
על מחלקת-ההר האילמת
ואיך נלחמה עד אחרון כדוריה
ואיך אל האופק הולכה, נעלמת.

האם זאת היתה אגדה?
הרטוב מושבה נושבה אחרונה,
אל הדרך להר... גיבע... צוריף...
למיצר ואולי עין-צורים
כמחוז כיסופים אחרון...
אבל שם במיצר אחרון הרועה

והקרב והמוות בהרבה נפילות.
יריות אחרונות שהולכות ואובדות
בלילה ההוא ועוד צעקה אולי אחרונה
ואחר הדממה -
האם זאת היתה אגדה?

האם גם עכשיו אגדה
שעודנה עוממת כמדורה שכבתה,
ל"ה צדיקים וחסר האחד שיבוא
ויספר מה היה באמת
מה נכון שהיה מה נוסף
והיכן הוא אותו השליח שרץ
לספר, לא אותו המוכתר, לא
אותו הקצין האנגלי ממשטרת חברון,
מי גוע אחרון, מי צעק אל הרוח,
מה נשאר -

נשארו הפנים הצרורים בתמונות
והכאב שנכלא בלי מוצא
אצל מי זוכר ואיננו יכול לספר -
והאם גם עכשיו זו אותה אגדה...

ב

וחולפות העונות, מתחלפים הדורות,
והאם חודש ינואר 48 עדיין זוכר.
והאש הקטנה כבר קטנה עוד יותר,
או כמו שאמר אז האיש ההוא על
אותה מחלקה "שריכזה בתוכה יותר
תפארת אדם וגבורת תום ועושר נפשי
תעמוד לעד בתולדות עמנו - בַּשֵּׁם
הלמד-הא" - האם כבר נגמר או כפי
שברנר אמר ב"מכאן ומכאן" על "החמה
שזרחה כמו לפני הגשם וההווייה שהיתה

הוויית-קוצים, וכל החשבון עוד לא נגמר"??...

אכן, אני יודע, מי בכלל אמר שהכל כבר נגמר, בטרם שאגתם שְׁדִי, בחורים אבודים, איך אוכל ללוות את מותכם היקר אם הכל כבר נגמר ואני עוד עומד יחידי על ההר - שום דבר לא נגמר כשהמחיר הוא יקר!

ג

מבעד לאגדה נשקפים הפנים, ל"ה אנשים שהיו ואינם, ואין אגדה בעולם שתשכיח אותם, היו ואינם שורה ארוכה, ארוכה צבורים מאותה אדמה של הארץ הזאת כמו בשיר הקשה של ע. הלל על הארץ הזאת "ארץ-ישראל" - "מתבונן באדמה החזקה הזאת מביט בהם בהררי הסלע החמורים צופה בשמי אין-קץ הנהרה ובכל הפנים והאנשים הללו ורואה ארבעת-אלפים שנים של יופי וצעקה".

סיום

ועכשיו הדממה אחרי הצעקה האובדת ברוח, ומה נשאר אם לא לשאול את טשרניחובסקי האם "ברוך קרבנם בסוד מוות" - או שמא "ראי אדמה כי היינו בזבזנים עד מאד"?

ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות.

סגולה מיוחדת לט"ו בשבט מכל חגי ישראל: יום זה הוא חגה של ארץ-ישראל. לעומת כל שאר המועדים, על אף זיקתם המיוחדת לגאולת הארץ, הלכותיהם נחשבות מצוות התלויות באדם באשר הוא נמצא, והחג והלכותיו מתקיימים גם באדמת נכר. את ט"ו בשבט חגגו בנכר כזכר למצוות הארץ. עם תחיית ישראל בארצו נתלווה לחג צביון חדש ומיוחד והוא משמש חג הנטיעות בישראל.

בט"ו בשבט נפתחים מעיינות האהבה שלנו אל החי והצומח. אם בכל זמן ומועד אנו חושבים על מהותם של ערכים וסמלים שבשטף הימים אנו מסיחים דעתנו מהם, הרי מקום של כבוד שמור גם לחמישה עשר בשבט, שהוא, לפי דברי בית הלל במשנה, "ראש השנה לאילנות".

בחסידות דייקו בלשון המשנה ואמרו כי ט"ו בשבט הוא ראש השנה "לאילן" - בלשון יחיד, וכוונת חז"ל לאילן מיוחד, והוא האתרוג, לכן הקפידו בקהילות חסידיות רבות, להתפלל ביום ט"ו בשבט, כדי שיזכה האדם לאתרוג נאה לקראת חג הסוכות הבא. וכיון שהאתרוג מסמל, לפי השקפת חז"ל, את הלב היהודי, התפללו ב"יום הדין לאילן" על אתרוג נאה המסמל לב טהור.

נהוג לצאת ביום זה אל חיק הטבע ולהרבות בטיולים, שתילה ונטיעת אילנות. עושים זאת בחגיגות ושמחה משירת התורה ומזמרת הארץ, כנלמד מהפסוק "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל". על כך דרשו חז"ל: "מתחילת בריאתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, שנאמר 'ויטע ה' אלקים גן-בעדן' אף אתם, שאתם נכנסים לארץ ישראל, לא תעסקו אלא במטע תחילה" (ויקרא רבה).

על פי "במעגלי החיים", הרב יונה מצגר, נחום לנגנטל

כ"ז בשבט תשס"ב - פרשת משפטים "שבת פרשת שקלים" - הפרשה הראשונה שבארבע

הפרשיות. שם כולל לארבע שבתות מיוחדות בשנה. שתיים מהן לפני פורים ושתיים לפני פסח. בכל אחת מן השבתות הללו קוראים בתורה בפרשת השבוע הרגילה, ולמפטיר מוציאים ספר תורה נוסף וקוראים בו מעניינה של הפרשה.

הפרשיות הן: (א) פרשת שקלים (ב) פרשת זכור (ג) פרשת פרה (ד) פרשת החודש.

השנה כשחל ראש חודש באמצע השבוע קוראים בשבת שלפני ראש חודש "מפטיר" את הפרשה "כי תישא את ראש בני-ישראל" (שמות ל'), עד "לכפר על נפשותיכם", כי בזכות המקדש היו משמיעים באחד באדר על השקלים: כל אחד מבני ישראל שמלאו לו עשרים שנה, צריך היה לתרום מדי שנה בשנה לצורך קרבנות הציבור.

בימינו נוהגים אנו לתרום שלושה מטבעות כסף, זכר למצוות מחצית השקל. את המטבעות הללו תורמים לקופות של צדקה, המצויות בבית-הכנסת, מיד אחרי-הצהריים או במוצאי תענית אסתר, דהיינו, בליל פורים לפני קריאת המגילה.

אגב, תרומת מחצית השקל, שהועלתה על-ידי אבותינו במדבר נועדה לא רק למלא את קופת המשכן - אלא שימשה מטרה נוספת: בדרך זו נערך מפקד העם. על-פי מספר המטבעות ידעו כמה בוגרים בני עשרים ומעלה, יוצאי צבא מצוים בעם.

כידוע, קיים אסור לספור בני אדם לגולגלותם. הסיבה העיקרית לאיסור הספירה נעוצה ברעיון האומר, שערכו של עם ישראל אינו נמדד בכמויות - כי אם באיכויות. כיום, כאשר רוצים לספור את הנוכחים בחדר כדי לדעת, למשל, אם יש מניין לתפילה, רגילים להשתמש בפסוק שגור בן עשר מילים, למשל: "הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד-עולם" (תהלים כח: ט).

2. אתרים

יסוד המעלה - המושבה שלראשונה הנהיגו בה טקסי נטיעת עצים בט"ו בשבט.

יסוד המעלה - 1937

יסוד המעלה היא מושבה כפרית במועצה מקומית בעמק החולה, כ-6 ק"מ מצפון לגשר בנות יעקב. עד שנת תשי"י (1950) היתה יושבת על חוף ים חולה, מאז הוא יובש ורק קטע ממנו נשאר בשמורה סמוכה. מזרחה מיסוד המעלה חפורה תעלה גדולה, המנקזת את מי החולה אל הירדן.

יסוד המעלה - 1950

יסוד המעלה, שנוסדה בשנת תרמ"ג (1883) היא מהמושבות הראשונות והחלוציות בארץ. שמה לקוח מדברי עזרא "כי באחד לחודש הראשון הוא יסד המעלה" (עזרא ז: ט). פסוק המזכיר את ראשית העלייה בחזרה מגלות בבל והנחלת היסוד לתקופת

הבית השני בישראל. כיום נכתב השם בכתוב מלא מפני שלפי מסורת ישראל, באחרית הימים ייחרבו יישובי הגליל מלבד אלה אשר ישאו את שם ד' המפורש (בשם יסוד המעלה בכתוב מלא מצויות האותיות י, ה, ו, ה).

המושבה הבנויה בשטח של יישוב יהודי קדום חידשה את ההתיישבות היהודית בעמק החולה.

ר' לייב רובין נשלח מטעם האגודה להתיישבות בארץ-ישראל לרכוש חלקת אדמה עבור האגודה. לאחר שסרב לקנות אדמות ביהודה, ולאחר שנבצר ממנו לרכוש אדמות בראש פינה, פנה לתור את עמק החולה וראה לפניו אדמה דשנה ומישורית, נטולת אבנים, שפע מים ודגה באגם וסבך צמחייה.

רובין החליט יחד עם ר' פישל סלומון לקנות את האדמה שהיתה בבעלותו של החכם שמואל חי עבו מצפת, סגן קונסול צרפת בעיר.

סופר, כי בעת שסעדו רובין וסלומון עם האחים מזרחי, עובדי הקרקע וקרוביהם של משפחת עבו, הראה להם שלמה מזרחי אבן עתיקה ועליה חקוקה כתובת בארמית "איזכר לטב מאן דיתיתב באתרא הדין" (יזכר לטובה כל המתישב במקום הזה). רובין סבר שהאבן היא מעשה זיוף, אך סלומון טען שהכתובת היא אות מן השמים ומצא בה חיזוק להחלטה הגורלית לקנות את הנחלה על שפת אגם החולה (80 שנה מאוחר יותר נתגלו בחפירות במקום זה שרידי בית כנסת מהתקופה הביזנטית).

הויכוח לא עיכב את חתימת שטר המכירה ובאביב (תרמ"ד) 1884 עלו על הקרקע מספר משפחות בודדות ואליהן הצטרף החכם שלמה מזרחי, מעבד האדמות.

קשיים רבים עמדו בדרכם של המתיישבים הראשונים ממזרחי, מרכז החסידות בפולין. עבודה קשה שלא היו מורגלים בה, פורעים בדוים שבזזו ופגעו, מגורים בסוכות גומא ארעיות, הצורך להביא מצרכים ודואר מהעיר צפת שהיתה מרוחקת 4 שעות רכיבה על חמור ומחלת הקדחת שהפילה חללים רבים, בעיקר ילדים.

רק בשנת (תרמ"ז) 1887 הברון רוטשילד, הנדיב הידוע, לקח את יסוד המעלה תחת חסותו. בסיועו זכו התושבים לקבל את האישורים לבנייה מהתורכים. הוקמו מבני הקבע הראשונים ונרכשו אדמות נוספות. הברון דחף לפתח גידולים חקלאיים שישתלבו במוצרים תעשייתיים. ניטעו מטעי ורדים ויסמין ואף נבנה בית חרושת להפקת הבושם, אבל שיטות העיבוד וההשקיה, איכות הגידולים וקשיי שיווק גרמו לחיסולו של מפעל הבשמים ולשיתוקה של המושבה למשך כמה שנים.

בשנת (תר"ס) 1900 עברו מושבות הברון רוטשילד לידי חברת יק"א. יק"א חיפשה

דרכים לבטל את התמיכה למושבות ולעודד את איכרי המושבו לקראת עצמאות כלכלית. לאחדות ממושבות הגליל הובאו קבוצות גרים, שהיו ידועות בדרישותיהן הצנועות ובהכשרתן החקלאית. גם ליסוד המעלה הגיעו גרים. התקופה הראשונה תחת ניהול יק"א היתה טובה, אך המצב הלך והידרדר כתוצאה מחוסר תכנון לשוק וחוסר בידע וטירנרי. חזרו העוני והמחסור ליישוב והחיים הפכו לקשים ביותר. המצב הקשה גרם לכך שבשנת תרס"ו (1906) הציע הפקיד הראשי של יק"א בפגישה עם האיכרים שתי אפשרויות או לחסל את המושבה ולקבל פיצויים, או לעבור לארגנטינה ולהקים את המושבה מחדש. בתגובה להמלצה, קם פישל סולומון, ממייסדי המושבה ואמר "אם הנדיב או יק"א אינם רוצים לתמוך במושבה זו זכותם, אולם להחליף אותנו יכול רק אחד - לא יק"א ולא הנדיב, רק האלוקים לבדו שהביאנו לכאן". שאר האיכרים תמכו בדבריו. לבסוף יק"א החליטה לחסל את הנטיעות ואת הפרדס ולהחזיק את השירותים המקומיים.

בשנת תרס"ט (1909) מכרה יק"א 650 דונמים בשולי המושבה לגר הרוסי יואב דוברובין. הוא ומשפחתו הקימו במושבה את אחוזתם. ראש המשפחה יואב דוברובין היה נוצרי שהיה לסובוטניק ואחר כך התגייר. הסובוטניקים היו נוצרים רוסיים שקיימו חלק ממצוות הדת היהודית וייחסו חשיבות רבה לשמירת השבת ומכאן שם (סובוטניק = שומר שבת).

בני משפחת דוברובין, כולם איכרים מעולים. רכשו את האדמה מערבית ליסוד המעלה והקימו בה חווה למופת. הקדחת שהגיעה מביצות החולה הייתה במושבה ובמשפחת דוברובין והפילה חללים רבים.

מלחמת העולם הראשונה הבריחה כמה מאנשי המושבה לארצות אחרות. התבואה נשארה באסמים והמצוקה הכלכלית גברה גם בשל המיסים שדרשו התורכים.

אחר כיבוש הגליל בידי הצבא האנגלי היתה יסוד המעלה בקצהו הצפוני ביותר של תחום השלטון הצבאי האנגלי בארץ, והאזור שמצפון לה - "אצבע הגליל" - ובתוכה מטולה, כפר גלעדי ותל-חי, היה בשלטון צבאי צרפתי, עד שנת תרפ"א (1921), עת ראשית השלטון האזרחי בארץ. בתקופת המנדט הבריטי גדלה יסוד המעלה, והיא שימשה גם תחנה לצעירים שהתארגנו בה והניחו יסוד ליישובים סמוכים. היא גם שימשה בסיס למפעל הגדול - ייבוש ים חולה.

בשנת תרפ"ט (1929) התחילה מורגשת באזור אווירת המאורעות. נדרש מאיכרי יסוד המעלה לסמוך על הצבא האנגלי והשאירו בידי האיכרים רק שני רובים לשמירה על היישוב. הוחלט להעביר לאיילת השחר את הנשים, הזקנים והילדים. לאחר המאורעות החליטו במושבה להעסיק רק פועלים יהודים.

במלחמת העולם השנייה השתפר מצבה של המושבה והכנסותיה גדלו בשל ההתפתחות הגדולה של ענף הירקות.

שנת תש"ו (1946) הביאה רווחה למושבה בזכותם של שני אירועים. הראשון - חיסול הקדחת באמצעות ריסוס והשני - היה אור החשמל (עד אז השתמשו בעששיות נפט והרחובות היו שרויים באפלה).

במלחמת הקוממיות תש"ח (1948), יסוד המעלה היתה סמוכה לחזית הקרבות עם הסורים במזרח והלבנונים בצפון. במשך שנים רבות חלשו עליה המוצבים הסורים בהרי הגולן.

בקרבות תש"ח השתתפו בני יסוד המעלה בהתקפות על תחנת המשטרה בנבי יושע ובהגנה על משמר הירדן.

בשנים הראשונות למדינה הגיעו למושבה עולים רבים ונוספו לה אדמות שכונו "הרחבת יסוד המעלה". פרנסת רוב התושבים היתה על חקלאות, בעיקר מטעי שיזפים ונשירים אחרים.

השיר הבא איפיון את המרץ ואת האמונה שהפעילה את עולי העלייה הראשונה.

פה בארץ חמדת אבות / ישראל דושמן

פה בארץ חמדת אבות

התגשמונה כל התקוות.

פה נחיה ופה נצור

חיי טהר חיי דרור,

פה תהיה השכינה שורה

פה תפרח גם שפת התורה.

נירו ניר ניר ניר,

שירו שיר שיר שיר,

גילו גיל גיל גיל –

עוד יבואו זרעונים.

אחוזת דוברובין

שלוש שנים ארך שחזור האחוזת במתכונת של חוות ראשונים, הממחישה את חיי היום יום בחצר איכרים טיפוסית בראשית המאה. האתר נפתח לקהל ב-1986. באחוזת דוברובין תצוגה וארכיון של יסוד המעלה המתארים את תולדותיה; שחזור סביבת מגוריה של משפחת דוברובין - לרבות רהיטים, כלי אוכל ומטבח, תמונות וספרים של המשפחה; נפחייה אותנטית שהועברה בשלמותה מחצרו של נפת המושבה; עבודת קדרות - הדגמה חיה של עשיית כלים שימושיים, שריפתם בתנור ומכירתם במקום. כן מוצגות במקום תערוכות מתחלפות. באתר תכנית אור קולית בת 17 דקות - סיפורים של המתישבים במשך מאה שנה. במקום גן ובאר אנטיליה. המוזיאון מקיים ימי עיון והרצאות בנושאי חקלאות והמושבות, הדרכה ליחידים ולקבוצות וחוגים.

כתובת: אחוזת דוברובין, יסוד המעלה

כתובת למכתבים: ת"ד 124, גליל עליון, יסוד המעלה 12105

טלפון: 06-6937371, 06-6937471, פקס: 06-6934390

שמורת חולה - בה צמחייה ובעלי חיים האופייניים לימה שהיתה קיימת בעבר לפני ייבוש הביצות.

שמורת נחל עינן - אחד מנחלי אגם חולה שנשתמר בצביונו המקורי כ-6 ק"מ מצפון-מזרח ליישוב.

ייבוש ימת החולה

ביבליוגרפיה

- **סיפורי מושבות - סיפורן של חמישים ושתיים המושבות**, זאב ענר, משרד הבטחון ההוצאה לאור.
- **אתרי התיישבות - מדריך לאתרים, מבנים ומוזיאונים**, נחמה נוברנשטרן, משרד החינוך/מרכז הסברה והמועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות.
- **אנציקלופדיה אריאל - ד"ר זאב וילנאי**.
- **כל מקום ואתר - מדריך שלם ומקיף**, משרד הבטחון ההוצאה לאור.

ד"ר עמנואל בן-נאה

נא לזהות את היישובים, האישים והאירועים הקשורים, ישירות או בעקיפין, לחודש שבט המרומזים בכל השאלות/החידות הבאות, ולנסות לאתר את היישוב במפה האילמת, לכתוב משפט או שניים על חשיבותם ולשלוח למערכת עד סוף חודש שבט. יזכה בפרס המצליח לפתור את כל החידות.

1
יישוב קטן, יישוב דל, אבל
משאיפות ומחזון לא חדל
וכך בחיפה צמח וגדל
מכון שתרגם לכוח
את מה שמצוי במוח
בן שש ושבעים הוא היום
ועדין מתעצם הוא מיום ליום

2
אִי- אֲנִי
מושבת כתר בריטית הייתי.
למקום כלא לאודים מוצלים מאש הפכתי.
בחודש זה לפני 53 שנה
יצאו משערי אחרוני עצורי
(וכמה שהו בין גדרותיי הקוצניות!
52 אלף נפשות).
אל תחפשוני במפה, אני בחו"ל.

3
אנחנו חלק מ"מגש הכסף"
שתי כיתות פלמ"ח
ושתי כיתות חיי"ש
בדרך ליישובים במצור
השתדלנו מאוד אך לא הגענו. אבל...
"עוד נשוב, נפגש, נחזור כפרחים אדומים".

4
עצוב אבל עובדה, יש היום המזלזלים בי
אבל, אני הביטוי והשיקוף של הציבור שבחר בי
וברצינות, אתם עדי, שחמור יהיה בלעדי
בזה החודש התכנסתי לראשונה
בבירתנו לפני 52 שנה.

5
הוא היה רב גדול וחשוב שנולד ברוסיה ולימד בפולין.
ועל אף כל המחרימים נתן יד לציונים,
זה היה מזמן!
אנו באנו ארצה מגרמניה, לחיי תורה ועבודה,
ועל שמו הקמנו את יישובנו.
רמו קטן (לא יזיק!) ובכך ראשי התיבות של שמו
מזכירים את סופה של אשת לוט.

6
כולנו חכמים, כולנו נבונים, וכולנו יודעים את התורה!
האמנם?
למדתי ולימדתי תורה ואהבתי בכל לבי, ובכל זאת...
אני הוא זה שפסקתי לאכול ביום הכיפורים!!
משונה??
וזה קרה בוילנא ב-1843!!
בחודש זה נפטרת ותנועה חשובה
מאוד מאחורי הותרתי. מי אני, ומה קרה
באמת, ביום הכיפורים??

חידה נוספת שאינה קשורה לחודש שבט ואינה מזכה בפרס - לאמיצים בלבד!

שכחו אותי! יום אזכרתי היה בטבת!

אני חניך השומר הצעיר

נולדתי בפולין לפני 92 שנה

עליתי ארצה לפני 70 שנה וגורשתי ממנה.

חזרתי ללב גרמניה במלחמת העולם השנייה

ריגלתי בשביל ברית המועצות

נתפסתי וברחתי. אבל מנוחתי האחרונה

היא בעיר - ובארץ אשר אהבתי

רמו: התזמורת האדומה (יש גם ספר עלי!).

הכתובת למשלוח התשובות:

מערכת "מדי חודש בחודשו"

האגף לתרבות תורנית

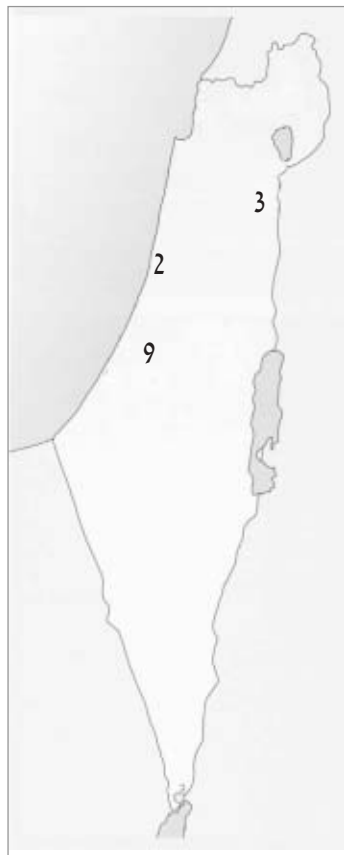
משרד החינוך

רח' כנפי נשרים 22

ירושלים 95464

או באמצעות הדואר האלקטרוני: tarbut-toranit@education.gov.il

פתרונות לחידון אתרי מורשת תנ"ך העם והארץ מס' 13

1. גולדה מאיר
2. חדרה (חאדר = ירוק בערבית).
3. מנחמיה
4. פרשת הספינה "אגוז"
5. קרן קיימת לישראל
6. ר' שניאור זלמן מלאדי (בעל התניא)
7. פנחס רוטנברג (הזקן מנהריים)
8. יהושע חנקין
9. באר יעקב

הזוכים בחידון מס' 13:

- יוסף ניצן - רחובות
רפאל סינגר - רמת-גן

מאוסף מוזיאון ארצות המקרא, ירושלים

מאת דרור אטקס

לב העניין

בפרשת האותות והמכות שניחתו על מצרים ובית פרעה, חוזר ונדרש הכתוב ללבו של פרעה כגורם מרכזי, במהלך ההדרגתי שמבשיל בסופו של דבר לכדי שילוחם של בני ישראל מבית עבדים. חז"ל ופרשנים מאוחרים יותר כבר עמדו ברגישותם של בעייתיותו של המהלך המחזורי שבו אלוקים מחזק או לחליפין מכביד, את לבו של פרעה. התערבות חוזרת ונשנית זו של אלוקים במהלך האירועים מתנגשת עם עיקרון הבחירה החופשית, עיקרון העומד ביסודו של זרם מרכזי בספרות המוסר המקראית שניתן לתמצתו בארבעת המילים "והיה אם שמע תשמעו..." (דברים יא, ג). ראוי כי נעיר בהקשר זה, כי מתוך עשרת המכות שניחתו על המצרים, רק בחמש מהן נאמר ישירות כי הקשחת עמדותיו של פרעה קשורה להתערבות אלוקית (ראה: ט, יב; א, י; כ, י; כז, יא, י והשווה גם דברים ב, ל שם מסופר על הקשחת לבו של סיחון מלך האמורי). בשאר המקרים דומה כי פרעה אינו זקוק להתערבות אלוקית ישירה, כדי להתמיד בסירובו להיענות לתביעותיו של משה (ראה: ח, יא, טו, כח; ט, כה).

אין זה מענייננו לעמוד כאן על מגמותיה וגווניה של הפרשנות היהודית, בהתייחסה לסוגיה אתית מאלפת זו. עם זאת בכוונתנו, להתמקד באותן מטבעות לשון המופיעות בפרשת מכות מצרים, היוצרות זיקה אלגורית ורעיונית בין הלב ובין שני הפעלים: ח.ז.ק ו-כ.ב.ד.

במקומות שונים במקרא מתוארים איבריו הפנימיים של האדם ובעיקר הכליות והלב, כאיברים המעניקים אכסנייה לנבכי נפשו של האדם וכמקומות שבהם מבשילות החלטותיו האישיות והחשובות ביותר. מכאן לא רחוקה הדרך לתפיסה ששבה ונשנית לה בספרות המקראית, הרואה בלב שיקוף נאמן לאופיו של האדם. תפיסה זו שרדה אף ברובד המודרני של השפה העברית בדמותם של הביטויים: 'רוחב לבי' או לחליפין 'שברון לבי'.

נשאלת השאלה מה הוא אם כן המקור של אותה תובנה המעניקה לאיברים פנימיים שונים תפקודים מטפיסיים? ייתכן כי את אחת התשובות יש לחפש בעולמם הדתי והמושגי של המצרים הקדמונים.

"או לבי אותו קיבלתי מאימי! או לבי אותו קיבלתי מאימי! או לבי שלייוני בגילי השונים!
אל תעמוד כעד כנגדי, אל תעמוד כנגדי במשפט, אל תהיה עוין לי בנוכחותו של שומר
המאזניים... אל תפיץ שקרים עלי בנוכחותו של האל. טוב יהיה אם תשמע זאת!"

זהו אחד הלחשים הראשונים הלקוח מספר המתים. ספר המתים הינו אוסף בן מאות לחשים שנועדו ללוות את הנפטר בדרכו אל עולם המתים, הוא המקום אליו מגיעים הנפטרים. לשם מילוי מטרה זו הציבו המצרים הקדמונים את אותם לחשים בתוך הקברים בסמוך לגופות החנוטות. משימתו הראשונה של המת טרם כניסתו לעולם המתים, היתה לצלוח בהצלחה את מבחן שקילת הלב, מבחן הקובע האם אכן יזכה להיכנס לעולם זה. שקילת הלב נועדה לבחון את מעשיו של האדם בחייו - רעיון המוכר לנו היטב מסדר התפילות של ימים נוראים. אלא שבמסורת היהודית אותה בחינת הלבבות נעשית מדי שנה בשנות חיי של האדם, וככזו היא מותירה פתח לשינוי גזר הדין האלוהי עוד בעולמנו זה, באמצעות החזרה בתשובה.

קטע תבליט על אבן גיר מתוך קפלת קבורה המתאר את טקס שקילת הלב

מצרים, אזור סקרה

1270-1330 לפנה"ס בקירוב

בין הרצועה העליונה לרצועה התחתונה מופיעה כתובת בכתב החרטומים: "מערבה, מערבה, הוי האהוב, מערבה, מערבה, לעיר הנצח, למחוז היושר..."

בתבליט שעיטר את קירו של אולם קבר מצרי שנמצא ככל הנראה בסקארה, אשר במצרים התחתונה, נראה טקס שקילת הלב. שקילת הלב מתרחשת באולם המשפט של אל המתים אוסיריס, הנראה עומד משמאל כמלך מצרי חנוט. על כף המאזניים הימנית מונח קנקן ובו ליבו של המת. על הכף השמאלית דמות אשה כורעת שעל ראשה נוצה - היא אלת הצדק והאמת מאעת. האל אנוביס המופקד על החניטה נראה רכון בין כפות המאזניים כשהוא בודק את דיוקה של השקילה. משם מעביר אנוביס את התוצאות לאל בעל ראש עוף המגולן (חאיביס) - תחות, העומד בתווך, אל החכמה וסופר האלים.

והיה והתגלה במהלך השקילה כי ליבו של האיש קל מדמות המאעת, יצטרף הנפטר לאוסיריס ויזכה בחיי נצח, ולחליפין, במידה ובשקילה יתברר כי לב הנפטר כבד מחטאים, יינתן גופו למפלצת הנראית מתחת למאזניים למאזניים למאכל כשהוא נידון למוות שלאחריו אין ולא כלום. בחלקו התחתון של התבליט מתואר מחסן גדוש שקי תבואה, צרורות פשתה, כד יין ומטעמים שונים שנועדו לשמש את בעל הקבר בחיי הנצח שנועדו לו לאחר זיכויו בטכס שקילת הלב.

הסיפור המקראי המתאר את עשר המכות שניחתו על מצרים עושה אם כן שימוש במושגים לשוניים הנטועים בלב ליבן של האמונה והדת המנהגית במצרים הקדומה.

שחזור קטע התבליט המתאר את טקס שקילת הלבבות

תיאורי טקס שקילת הלב הם מהנפוצים באמנות הקבורה במצרים העתיקה. שחזור הקטע מבוסס אפוא על סצינות דומות שעיטרו קירות חדרי קבורה רבים.

יפעת סלע

הארבה - "מכה מהלכת" (מסכת תענית)

ארבה קטן נחמד

שאל בקול נפחד -

למה קוראים לי ארבה,

הרי אני אחד.

(אפרים סידון)

הארבה המקראי, המוכר לנו ממכות מצרים (ספר שמות פרק י' פסוקים יב-כ) שעל פי המסורת פגע במצרים בחודש שבט מזוהה על ידי החוקרים עם החגב. הכינוי "ארבה" אינו מורה על מין מסוים של חגבים, אלא על תופעה ביולוגית, המיוחדת למינים אחדים של חגבים - היא תופעת ההתלהקות (חבירה ללהקות ענק) והנדידה.

"**ארבה המדבר**" - הנו מין מוכר במופע הלהקתי שלו. מקורו במזרח אפריקה והוא כנראה המין הנזכר בעשר המכות.

הארבה אוכל כמעט כל צמח, על חלקיו השונים (עלים, קליפות, פירות וכו') כפי שנאמר בספר שמות: **"וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֵת כָּל פְּרִי הָעֵץ... וְלֹא נֹתַר כָּל יֶרֶק בְּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם"** (שמות י, טו).

להקות ארבה עלולות לכסות שטח של מאות קילומטרים רבועים, וכל הירק שבו יאכל קליל. יש לעתים, ועצים מסוימים יצליחו להתאושש, אולם סימני הנזק יוכרו עוד שנים אחר כך.

התקפות של נחילי ארבה על שדות בארץ ישראל נרשמו בשנים 1902, 1915 (התקפה קשה במיוחד) 1928, 1945, 1953. היום קיים פיקוח בינלאומי על נדידת הארבה, והודות לפיקוח זה נמנע נזק.

מעט טוב על הארבה!

שלמה המלך, החכם באדם, השכיל להתבונן בטבע וללמוד מאורחותיו על אורחות בני האדם. בספר משלי (פרק ל', פסוקים כד-כח) נאמר: **"ארבעה הם קטני ארץ והמה חכמים מחוכמים**: הנמלים עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם: שפנים עם לא עצום וישימו בסלע ביתם: **מלך אין לארבה ויצא חוצץ כולו**: שממית בידיים תתפש והיא בהיכלי מלך".

בא ללמדנו שלמה המלך כי הארבה פושט על שדה בדיוק כפי שפושטים על שדה בשעת הקרב. רבים מול מעטים, יוצאים יחדיו, בחיל גדול ומכלים את כל היבול בזמן קצר: "יוצא חוצץ כולו!"

על המראה והצורה

בישראל מצויים כ-15 סוגים של חגבים הכוללים מינים רבים. החגבים מאכלסים את אזורי המדבר, הערבה, ואזורים לא מעובדים בצפון הארץ ובמרכזה. צבע גופם של החגבים משתלב היטב עם הקרקע, לרוב ראשם קטן יחסית, מחושיהם חוטיים ולהם שני זוגות כנפיים מפותחות.

מכת ארבה בדרום הארץ בשנת 1955

מקורות

- אנציקלופדיה "החי והצומח של ארץ ישראל", הוצאת משרד הבטחון 1989, כרך 3, עמודים 70-95.
- ח"יני ביאליק וי"ח רבינצקי (עורכים), ספר האגדה, הוצאת דביר 1987, עמוד תקפה.

לקחי ט"ו בשבט

1. אדם עץ השדה

אברהם אבינו ופרי עץ הדר

בתחילת פרשת וירא מובא:

וישא [אברהם] עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם... (בראשית יח:ב)

התורה חוזרת על המילה "וירא".

בראשונה: וירא והנה שלשה אנשים...

ובשנייה: וירא וירץ לקראתם...

חזרה זו אומרת דרשני.

הרב מרדכי אילן (מקדש מרדכי) מסביר שברוב הפעמים ההתלהבות המתעוררת באדם היא "התלהבות זמנית", שעם הזמן הולכת ודועכת.

לא כך היה עם אברהם אבינו. הוא לא היה אדם פזיז שפעל רק לפי ההתלהבות הזמנית הרגשית, אלא הוא נשאר באותה מדרגה של התלהבות גם לאחר שיקול דעת, נשאר איתן בגמילות החסדים ובהכנסת האורחים שלו גם בפעם המאה.

החכמים מדברים על אופיו המיוחד של אברהם אבינו במידת החסד.

תורת כוהנים משווה את אופיו של אברהם אבינו לפרי עץ הדר (ויקרא כג, מ).

במסכת סוכה (סוכה לה:) מובאת השוואה בין אברהם אבינו לאתרוג. היא מבוססת על הסבר שונה למילים "פרי עץ הדר". לפי הפשט "פרי עץ הדר" פירושו כמשמעו פריו של עץ הדר.

אבל התלמוד מסביר שאם משנים את הניקוד מתחת למילה הדר וקוראים "הַדָּר" זה מסביר את המציאות שבעץ האתרוג שהפרי לא רק גדל, פורח ונושר, אלא האתרוג דר על העץ משנה לשנה (שיש אפשרות לקטוף את פריו במשך שנה שלמה. תכונה מיוחדת שקיימת לגבי האתרוג מכל הפירות האחרים). העקביות - זו היתה תכונתו של אברהם אבינו. הוא לא רק "התעורר זמנית", הוא לא פעל משום "מצוות אנשים מלומדה", אלא כשהגיעו אורחים ביום הראשון ההתלהבות הראשונית המשיכה אצלו זמן רב.

על פי הרב פרנד <ry frand@torah.org> Project Genesis

2. כיצד נוטעים

בחגיגת הנטיעות במגדיאל שבשרון נתכבד הרב קוק זצ"ל בנטיעה הראשונה. כשקם והלך לנטוע התרגש מאוד, ודמעות זלגו מעיניו, ופניו היו כלפיד אש, כשהגישו לו את המעדר, סירב לקחתו והתכופף, ובידיו טיפל ברגבי האדמה, וכולו נתון ברעדת קודש. כששאלו אותו אחד המקורבים, מדוע הרב מתרגש, השיב לו הרב, שנטיעת עץ פרי בארץ ישראל אינה סתם פעולה חקלאית רגילה. זוהי הידבקות במידותיו של הקב"ה, שאף הוא התעסק במטע הארץ תחילה. לא נאה לה למצווה כה חשובה להשתמש במעדר אשר מהווה "חציצה" בין האדם לבין אדמת הקודש.

על פי "מועדי רא"ה"

3. עצתו של שלמה המלך

איכר זקן, מאחד מכפרי יהודה שליד ירושלים, חרש את אדמתו. הזיעה ניגרה ממצחו והוא עייף ויגע. השמש נטתה כבר לשקוע, אך האיכר החרוץ צעד עדיין בעקבות המחרשה וכיון את שוריו במלמד שבידו. באותה שעה נזדמן למקום זה שלמה המלך. הוא בירך את האיכר הזקן ופנה אליו בשאלה - מה מעשיך כאן איכר?

ענה האיכר - הרי שלמה המלך אתה, החכם מכל אדם. בנעורי שלחתיני אל הנמלה, לראות את דרכי וליהחכים, ואכן ראיתי את דרכי עבודתה של הנמלה ולמדתי ממנה ומאז הריני עובד אדמה חרוץ ושבע לחם. השיבו שלמה המלך - שלחתיך אל הנמלה לא רק כדי שתלמד ממנה את דרכי עבודתה. רציתי שתדע, כמוה, להכין ולאגור בקיץ לחמך, ולנוח בימות החורף כדי ליהנות בהם מן הקציר ומן הגרגרים שנאגרו בימות הקיץ, אך אתה עובד קשה גם בימי זקנותך. סימן רע הוא לך, שלא דאגת להכין בנים ובני בנים שימשיכו בעבודה וימלאו את מקומך. רק את מחצית לקחי למדת - סיים המלך את דבריו.

4. אהבת הארץ

התופעה שהארץ נותרה שממה חוזרת על עצמה משך מאות בשנים. היא מעידה על כך, שהעמים הכובשים התייחסו לארץ ישראל כנכס - נכס דתי, או נכס איסטרטגי, או נכס כלכלי, אך לא כארץ מולדת. לכן לא היתה להם תחושה טבעית של "אהבת הארץ". יעדס היחידי היה שליטה על שטחי הארץ, אך הם לא ראו צורך לפתח אותה.

מפעלים מהסוג של יבוש הביצות או הפרחת שממות הנגב צומחים רק על רקע של אהבה ומסירות לארץ-ישראל. לא רק גישה תועלתנית או רכושנית, אלא זיקה עמוקה של עם לארץ מולדתו.

הנוכחות היהודית העיקשת בארץ-ישראל לכל אורך תקופת הגלות והכיסופים לארץ-ישראל הבאים לידי ביטוי במנהגי חג ט"ו בשבט הם סימנים אחדים לקשר רחב בל ינתק בין העם היהודי לארצו. יחס מעין זה לא היה קיים, ואפילו בזעיר אנפין, אצל העמים הכובשים.

על פי "במעגל הזמנים", עץ החיים, מרפ"ד בית הרב

מדיני מצוות התלויות בארץ

1. המשמעות ההלכתית

במסגרת מצוות התלויות בארץ-ישראל, יש דינים ואיסורים לאכילת פירות שהם "ערלה" ו"נטע רבעי", וכן פירות שלא הופרשו מהם מעשרות (על מושגים אלה ראה בהמשך) כדי לקבוע את שנות האילן, וממילא את מספר השנים המותרות לאכילת פירותיו, נקבע חג ט"ו בשבט כראש השנה. משום כך, פירות האילן שנטעו אותם לפני ט"ו בשבט לאחר שלוש שנים, יצאו מחזקת "פירות ערלה". כמו כן אם נטעו אילן לפני ט"ו בשבט; לאחר ארבע שנים יצא מחזקת פירות של "נטע רבעי" ופירותיו מותרים באכילה. כך גם נוהגים במעשרות. אם רוצים להפריש מעשרות מפירות, יש להקפיד שכל הפירות, שנלקטו עד ט"ו בשבט, יופרשו מהם מעשרות בנפרד מאלה, שנלקטו לאחר ט"ו בשבט. וכך גם לגבי קביעת סוג המעשרות בין מעשר שני למעשר עני. אם הפירות חנטו לאחר ט"ו בשבט הופכת שנת המעשר ממעשר שני למעשר עני, ולכן השנים א, ב, ד, ה של שמיטה הן שנות הפרשת מעשר שני והשנים ג, ו-ו של שמיטה הן שנות הפרשת מעשר עני.

2. בירור מושגים במצוות התלויות בארץ

ערלה

כל אילן הניטע בארץ, אסור באכילה ובהנאה בשלוש השנים הראשונות לנטיעתו ופירותיו הם "פירות ערלה", ככתוב: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכלו" (ויקרא, יט, כג). מכאן, ששלוש שנים הפרי הוא ערלה ולא יאכל.

נטע רבעי

לאחר שלוש השנים, שבהן פירות האילן הם ערלה, מקבלים הפירות בשנתם הרביעית של העץ סטטוס של "נטע רבעי". בעל האילן מצווה להעלות את הפירות לירושלים ולאוכלם דווקא שם: קדושת הפירות מאפשרת לאכול אותם רק בירושלים המקודשת. ואם אין אפשרות להביאם, חייבים לפדותם בכסף, לעלות לירושלים, ובכסף הפדיון לקנות שם מאכל ולאוכלו בירושלים. בתום השנה הרביעית מותרים פירות האילן באכילה בכל מקום ולא דווקא בירושלים.

מעשר שני

לאחר הפרשת המעשר יש להפריש עשירית ממה שנשאר, וחלק זה נשאר רכושו של בעל הפירות, האוכל אותם (או נותנם לאחרים לאוכלם) בתוך חומות ירושלים בקדושה ובטהרה. אם אינו יכול להביא את הפירות עצמן לירושלים רשאי הוא לפדות את הפירות על כסף, ובכסף זה קונה הוא דברי מאכל אחרים בירושלים ואוכלם שם בטהרה.

בימינו, שאין אנו טהורים ואיננו יכולים לאכול את המעשר שני בקדושה ובטהרה, פודים את הקדושה שבמעשר שני על "פרוטה" מתוך מטבע המיוחדת לחילול מעשר-שני. כש"התמלאה" המטבע מקלקלים אותה, כדי שלא יוכלו להשתמש בה.

את המעשר-שני מפרישים רק מפירות וירקות שגדלו בשנים א, ב, ד, ה, לסדר שנות השמיטה.

מעשר עני

מגידולי השנים ג, ו, של שנות השמיטה, אין מפרישין מעשר שני אלא מעשר עני, מעשר זה אם הוא מופרש מפירות החייבים בכך בוודאות, חייבים לתיתו לעניים גם בימינו.

יהודי אפגאניסתאן - חלק א'

אפגאנים רבים טוענים שהם מצאצאי עשרת השבטים שעברו במרוצת הזמן מן היהדות לאיסלאם. על כך יש בדיהם מסורות ואגדות שונות. שבטים רבים נושאים שמות הדומים לשמותיהם של שבטי ישראל: גיאגי - גד, שְנָאָרִי - שמעון, אפרידי - אפרים, יוסוף-קאי - יוסף ועוד.

הנשיא יצחק בן-צבי הביא בספרו "נדחי ישראל" עדויות על מנהגים ומסורות הנקוטים בידי בני השבטים האפגאנים המוסלמים, הדומים ביותר להלכה היהודית: הם מתהלכים כשעל גבם רקומה מנורה בת תשעה קנים ושתי פיאות על לחייהם. יש שמעין מזוזה קשורה על זרועם והם עטופים במעין טלית. נשות השבטים מדליקות נרות בערב שבת, והנשים שומרות על טהרתן ולאחר ימי נידתן הן טובלות בבריכה. נר שכבה משמעו שנפש תמות באותה שנה.

הנוסע אפרים ניימרק, שביקר במאה שעברה (1883) באפגאניסתאן, יודע לספר כי "ישנם המאמינים כי אם בישלו בשר בחלב ימותו כל הצאן, ישנם אשר יניחו פאת ראשיהם... ישנם אשר ילבושו לבוש הדומה לציצית". יש מביניהם הנימולים בגיל שמונה ימים, שלא כדרך המוסלמים הנימולים עד גיל שלוש-עשרה. השבטים ערוכים לפי המתכונת השבטית הקדומה המוכרת מן המקרא. חוקתם, ה"פוכטוואלי", מזכירה באופיה את החוקה המקראית הקדומה. השבטים הממוקמים בין אפגאניסתאן לבלוצייסתאן הם שבטים לוחמים. בעבר לחמו שבטים אלה בגבורה נגד הבריטים, ועד היום הם סובבים בהרים כשהם חמושים.

כתובת עברית על מצבת קבורה מן המאה ה-14 - מקאבול שבאפגאניסתאן.
המצבה מעידה על רמה תרבותית ואמנותית גבוהה של הקהילה היהודית, ועל מקורות יניקה מן התנ"ך והתלמוד.

לפי המסורת שבידינו התיישבו היהודים בעשרות מקומות יישוב של ערי חוראסאן בהראט, בקבול, מאימנה, קאנדהר, מזר, קלנוב, קאזנה (קאזוין) אנכוי, מרקאו ובלך. קבלה היא בידי היהודים שער זו היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, לכן קוראים בה את המגילה כמנהג ירושלים. לפי מסורת קדומה, קיים בה יישוב יהודי מאז חורבן הבית הראשון.

ביבליוגרפיה

- דע את עמך - יהודי אפגאניסתאן - מאת בן-ציון יהושע, מרכז ההסברה.
- האובדים בארץ אשור נדחי ישראל ויהודה, הרב א' אביחיל וא' ברין.
- יהודי אפגניסטן - ראובן קאשני.

ט"ו בשבט בקרב יהודי אפגאניסתאן

כמו כל קהילות ישראל מציינים גם יהודי אפגאניסתאן את היום באכילת פירות שנשתבחה בהם ארץ-ישראל, על-פי תקנתו של בעל "חמדת ימים" ועל-פי מה שנדפס בספר "פרי עץ הדר". השולחן ערוך במינים רבים של פירות, יין, עראק ומיני מתיקה - יש שאוכלים שלושים מיני פירות, ויש שמסתפקים בשנים-עשר.

סדר הלילה דומה לסדר ליל ראש-השנה וליל-הסדר של פסח. מתחילים בקריאת פסוקים המתאימים ליום ט"ו בשבט - מן התנ"ך, מן המשנה ומן הזוהר - בהם מדובר בכריאת העולם, הצומח ומצוות התוכחה, למען ידע האדם כי ברכת ה' היא תעשיר, וכי על כן יש ללכת בדרכי ה', וכגמול יתן ה' שובע ושלוש בארץ.

לפני שמתחילים באכילת הפירות, אומרים תפילה המתקנת על-פי דברי בעל "חמדת ימים", ולפני אכילת כל פרי קוראים קטע מן הזוהר או משנה מעניינו של הפרי (ראה ספר "פרי עץ הדר" ובו סדר ט"ו בשבט שנהגו בו רבים).

אכילת פירות ט"ו בשבט היתה מעוררת בקרב יהודי אפגאניסטאן כיסופים, אהבה וגעגועים לארץ-ישראל והיתה מחזקת את הקשרים עמהם.

לאחר הברכות עורכים סעודה חגיגית, שותים לחיים, שרים ושמחים. בין הפיוטים המושרים גם "זבא גואל בימינו הוא ישמח לבנו" לרבי ישראל בן שאול גול. מסיימים את הסעודה בברכה "לשנה הבאה בירושלם".

ארץ אפגאניסתאן

אפגאניסתאן נמצאת במערבה של אסיה המרכזית. בצפון היא גובלת ברוסיה האסיאתית, במזרח בסין ובמזרחה ובדרומה בפאקיסתאן. במערב משותף גבולה עם איראן. שטחה 647,500 קמ"ר ואוכלוסייתה מונה כ-17 מיליון נפש. רובה המכריע של הארץ מצוי בתחומי רמת איראן, אך צפון מזרחה שייך להרי הינדו-כוש ופאמיר. בצפונה גובלת אפגאניסתאן עם נהר אמור ורמת תורכיסתאן. הגבוה בהריה מצוי בהינדו-כוש וגובהו 6,504 מ'. אפגאניסתאן היא מעין מבצר הרים על פרשת דרכי היבשה להודו מן המערב ומן הצפון, ולפיכך מרובה מאז ומתמיד חשיבותה האסטרטגית. הארץ מחולקת ל-10 פרובינציות. עיר הבירה היא קאבול. ערים חשובות אחרות: קאנדאהר, הראת ומאזאר-י-שארף. כמעט כל תושביה הם מוסלמים סונים. כ-10% בלבד משטחה מעובדים, והחקלאות מתבססת בעיקר על משק החי. רמת החינוך ירודה ביותר.

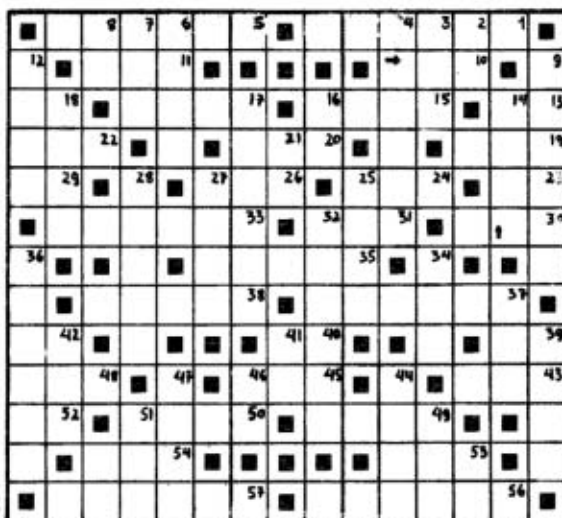
אפגאניסתאן היתה מועדת לכיבושים בשל מיקומה הגיאוגרפי כשער להודו, ובשל המבנה הטופוגרפי שלה. בין הכובשים הגדולים אנו מוצאים את אלכסנדר הגדול (329-326 לפסה"ס), המלך הוודי אשוקה (27 לפסה"ס), ההונים (450-475 לסה"ס), הסאסאנידים (475), הפרסים, הערבים (652-664), המונגולים (1221), הבריטים (1878-1880), הרוסים (סוף 1979).

לוח המודעות מסי 125

תשבץ לט"ו בשבט

מאוזן:

1 חג האילנות; 5 עצים; 10 העץ שלו (משמאל לימין); 11 נחל; 13 שמו; 15 מארבעת המינים; 17 חלק באתרוג; 18 נמצא, קיים; 19 שושן; 20 יותר גדול מחורשה; 22 אחד מסוגי עצי המחט הנפוצים ביותר (כתיב חסר); 23 קול הפרה; 24 משבעת המינים; 26 סוג תבואה בכתיב חסר; 29 בן הכבשה; 30 יחידת הספק חשמלי; 31 פרי אדום מתוק, נאכל חי; 33 צמח תרבותי בעל פרחים לבנים-סגולים. משרשי מפקים תרופה להשקטת העצבים; 35 מוזז ממוקמו; 37 קיבלו בשורה טובה; 38 גניחת, קולות בכי; 39 כלי עינויים עתיק; 40 יופי, נועם, נוי; 42 פריסת-שלוש (ר"ת); 43 ירק גינה; 45 טעים; 48 סחב ממוקם למקום; 49 כלי לגידול צמחי בית; 50 צמח בר בעל פרחים שצבעם סגול עד ארגמן; 52 גב, גוף; 53 עשב; 54 פרי הדקל; 56 צמח מלא גרגירים (כתיב מלא); 57 צמח שהיה גם כינוי לחיילים הצנחנים האנגלים שהיו בארץ בתקופת המנדט הבריטי.

מאונך:

2 קרס, אנקול; 3 ירק הגורם לדמעות; 4 ירק עם תרמילים; 6 שיח בר, נזכר במשנה בין צמחי הבשמים; 7 השתתק; 8 קריאת צער; 9 ממצוות התלויות בארץ; 12 מקום גידול צמחים ופרחים; 14 אחד מעצי המחט הנפוצים ביותר (מלמטה למעלה); 16 בתוכי; 17 שיש עליו צורות פרחים; 18 יער קטן; 21 נכח בשעת מאורע מסוים; 25 עץ הדקל; 27 אחוז התלהבות, משולהב; 28 פרי של ראש השנה; 32 המשותף לאדמה, עץ, זהב; 34 מעליו מכינים חומר לעישון; 36 מהמצוות התלויות בארץ; 37 מארבעת המינים; 39 ראה 50 מאוזן; 41 מקור אור קטן; 42 צמח בעל פרחים נאים בצבע אדום, זרעיו משמשים למילוי מיני מאפה (אזני המן וכד'); 44 הלכו החוצה; 46 הקול העבה והנמוך ביותר אצל הגבר; 47 צמח ממשפחת הקטניות, נזכר במשנה בין תבואות השדה; 49 דשא; 51 בתוך מי? 53 מספיק.

על-פי "כוה ראה וחדש" פעילויות והפעלות לחודשי השנה ולמועדי ישראל, חלק ב, בעריכת מיכל בלאו (שינובר), בהוצאת מופת

ראה פתרונות בסוף הגיליון

ט"ו בשבט

1. משלי ע"ז

עזרים:

- שעון סטופר / שעון חול.
- כרטיסי ניבים כמספר הקבוצות (2 כרטיסים לכל קבוצה).

הוראות:

- יש להכין כ-6 כרטיסים כשבכל אחד מהם 5 פתגמים. כל כרטיס עוסק בנושא אחד. לדוגמה: משלי עצים המתארים סוגי בני אדם, עולם הצומח בהלכה, משלי עצים המתארים חוויות אנושיות.
- יש לחלק את החניכים לקבוצות זוגיות.

תהליך המשחק:

- בני הזוג מחליפים תפקידים במשך המשחק בין שואל לעונה.
- המדריך מחלק כרטיס ניבים לכל שואל בתורו, ועל השואל להציג את שאלותיו בפנטומימה או בציור ועל המשיב לענות (תוך זמן קצוב). על כל ניב שמצליח לזהות מקבל 5 נקודות. על כל ניב שמצליח להגדיר מקבל 2 נקודות. הקבוצה שהצליחה לצבור את מרבית הנקודות - היא המנצחת.

ניבים לדוגמה

משלי עצים וסוגי בני אדם

- איש אשכולות - כינוי לאדם הבקי בענפי המדע השונים.
- צבר - כינוי למי שנולד בארץ-ישראל, נראה עוקצני כלפי חוץ אך טוב לב מבפנים.

- בול עץ - אדם קשה תפיסה.
- צדיק כתמר יפרח - תיאורו של צדיק הגדל בעושר החכמה כדוגמת עושר הפירות של עץ התמר.
- ענבי הגפן בענבי הגפן - דבר נאה ומתקבל - זיווג מתאים.

עולם הצומח בהלכה

- אדמת הקודש - כינוי לארץ-ישראל.
- אכילה כזית - השיעור הקטן ביותר שקבעו חכמי התלמוד בדיני אכילה, איסור והיתר.
- טענו חיטים והודה לו בשעורים - בדיני שבועות, אדם שהודה לחברו בעניין שאינו ממין הטענה נגדו.
- מחול הכרם - כינוי לרווח שבין הגדר ובין שורת הגפנים הסמוכה לה - לגבי הלכות כלאיים.
- מעות חיטים - תרומות ונדבות שנהגו לאסוף בקהילות ישראל לשם קניית קמח לאפיית מצות לעניים לחג הפסח.

משלי עצים המתארים חוויות אנושיות

- אם לא זרעת לא תקצור - אם לא השקעת עמל ועבודה בדבר לא תראה פרי (בסימן ח.ז.ק - חרישה, זריעה וקצירה).
- חיפש מחט בערימה של שחת - מי שמתייגע על דבר שאין כל תקווה להשיגו.
- שלח לחמך על פני המים - כדאי להסתכן ולנסות גם אם לא רואים מיד את התוצאות.
- נפל לידו כפרי בשל - הגיע אליו בקלות.
- גודע את הענף שעליו יושב - הורס את הבסיס.

2. קח ניב

- פעולה המיועדת לנוער.
- יש להכין פתקיות ניבים/פתגמים עם הגדרותיהם וכן רצוי להכין ציורים הקשורים לניבים (מצורפות דוגמאות).
- על המדריך לחלק את החניכים לקבוצות בנות 3-4 חניכים. על כל קבוצה לבחור בפתקית ניב/פתגם מבין הפתקיות ולפתח אותו בצורה מקורית.

אפשרויות: ▪ בפרסומת ▪ בהמחזה ▪ בסיפור מהחיים ▪ בפרשנות אחרת לניב ▪ בשיר.

- הקבוצה המצליחה לפתח את הניב בצורה מקורית זוכה בפרס.
- בסוף הפעולה יש להכין תערוכה של הניבים.

פתגמים לדוגמה

התפוח לא נופל רחוק מהעץ - הילדים זואים להוריהם.

איש אשכולות - אדם בקיא בענפי האדם.

כשושנה בין החוחים - אשה נאה שאמבלט בין אחריק פשוט.

דבר אל העצים ואל האבנים - דבר אל אמן לא קשבת.

איש תחת גפנו ותחת תאנתו - חיי שלוה.

תלה עצמו באילן גדול - הסתמך על דבריו של אדם גדול.

שלח את לחמך על פני המים - כדאי להסתמך ולנסות.

גודע את הענף שעליו הוא יושב - הורס בסיס.

אילן היחס - שושלת היוחסין.

הלומד ואינו חוזר דומה למי שזורע ואינו קוצר - אם לא השקעת עמל ועבודה בלימודך לא תראה פרי.

הקש ששבר את גב הגמל - דבר קל ערך שהכריע את הכלב נקט לאשבר רכין.

3. העל הנדיב

ציוד דרוש: מקרן שקופיות/תמונות (לא חובה), סיפור "העץ הנדיב".

משחק פתיחה:

- על השולחן במרכז יניח כל חניך שני חפצים, היקרים לו ריגשית.
- ניתן לארגן את הקבוצה בשני מעגלים: מעגל פנימי ומעגל חיצוני. היושבים במעגל הפנימי ישבו כשפניהם מול פני המעגל החיצוני (האחד מול השני).
- היושבים במעגל הפנימי צריכים לגשת לשולחן ולבחור חפצים, לקחת ולשוב למקום.
- כל אחד יספר ליושב מולו מדוע לקח דווקא חפצים אלה.
- היושבים במעגל החיצוני יכולים להסתובב במעגל הפנימי ולבקש חפצים - באופן חופשי. המטרה להשיג כמה שיותר חפצים.

- היושבים במעגל הפנימי יוכלו לתת, אך יוכלו לסרב!
- אם נתנו חפץ - המקבל ממשיך בדרכו לחפש חפצים נוספים. אם סרבו - יכול המבקש לנסות לשכנע בהסבר מדוע החפץ חשוב לו, והוא יכול אף להציע לו חפצים אחרים תמורת החפץ הרצוי לו.
- אם למרות השכנוע התשובה שלילית לא יוכלו השניים להמשיך במשחק וימשיכו לשבת אחד מול השני - בשלב זה הם מנועים מלהמשיך ולהחליף חפצים.

ועכשיו שיחה:

- מי לא נתן אף חפץ משלו? מדוע?
- מי לא הצליח להשיג הרבה חפצים? איך? (בשכנוע, תחנונים, החלפת חפצים וכדו').

עכשיו הסיפור:

- את הסיפור מעבירים באמצעות שקופיות - ציור של שקפים או קריאה רהוטה. בכל מקרה צריך לדעת טוב את הסיפור.
- שימו לב לתמונה.
- ♥ ← ילד קטן - עץ
- מה הייתם רוצים להיות? העץ או הילד?
- ועכשיו נשאלת השאלה מי יותר מאושר? - הילד קיבל וקיבל והעץ נתן ונתן.
- מערכת יחסים בין עץ לילד = מערכת יחסים בין שני אנשים - יחסי נתינה ולקיחה.
- עכשיו נחזור למשחק - מי נתן את חפציו ומי לא. בעצם אלה טיפוסים שונים של אנשים.
- לאיזה סוג של אנשים אתה שייך? במה זה מתבטא? כיצד יכול אדם ללמוד עצמו לתת?
- התורה בחכמתה תיקנה לנו כמה מצוות הקשורות לנתינה. מה הן?

העץ הנדיב / של סילברסטיין

פעם אחת היה עץ... והוא אהב ילד קטן אחד.

וכל יום הילד היה בא ואוסף את העלים של העץ ועושה מהם כתרים ומשחק במלך היער.

הוא היה מטפס על הגזע ומתנדנד לו על הענפים ואוכל תפוחי עץ. והם היו משחקים במחבואים.

וכשהילד היה מתעייף, הוא היה נרדם בצילו של העץ.

והילד אהב את העץ... מאוד מאוד.

והעץ היה מאושר.

אף הזמן חלף לו והילד הלך וגדל.

ולעיתים קרובות העץ נשאר לבדו.

ואז הילד בא יום אחד אל העץ, והעץ אמר: "בוא ילד, בוא תטפס על הגזע שלי, תתנדנד על הענפים ותאכל תפוחים ותשחק בצילי ותהיה מאושר".

"אני יותר מדי גדול בשביל לטפס ולשחק", אמר הילד, "אני רוצה לקנות דברים ולעשות חיים. אני רוצה קצת כסף, אתה יכול לתת לי קצת כסף?"

"אני מצטער", אמר העץ, "אבל אין לי כסף, יש לי רק עלים ותפוחים. קח את התפוחים שלי ילד, תמכור אותם בעיר, כך יהיה לך כסף ותהיה מאושר".

ואז הילד טיפס על העץ וקטף ממנו את התפוחים ולקח אותם איתו.

והילד היה מאושר.

אבל הילד הלך ולא חזר הרבה זמן...

והעץ היה עצוב.

ואז יום אחד הילד חזר והעץ רעד מרוב שמחה ואמר: "בוא, ילד, תטפס על הגזע שלי ותתנדנד על הענפים ותהיה מאושר".

"אני יותר מדי עסוק בשביל לטפס על עצים", אמר הילד, "אני רוצה בית, שיהיה לי חם", הוא אמר.

"אני רוצה אשה ואני רוצה ילדים, ובשביל זה אני צריך בית. אתה יכול לתת לי בית?"

"אין לי בית", אמר העץ, "היער הוא ביתי. אבל אתה יכול לקצץ את הענפים שלי ולבנות בית. אז תהיה מאושר".

הילד קיצץ לעץ את ענפיו ולקח אותם איתו לבנות את ביתו.

והעץ היה מאושר.

אבל הילד הלך ולא חזר הרבה זמן.

וכשהוא חזר העץ היה כל כך מאושר שבקושי הצליח לדבר.

"בוא ילד", הוא לחש, "בוא תשחק".

"אני יותר מדי זקן ועצוב בשביל לשחק", אמר הילד.

"אני רוצה סירה שתיתקח אותי הרחק מכאן, אתה יכול לתת לי סירה?"

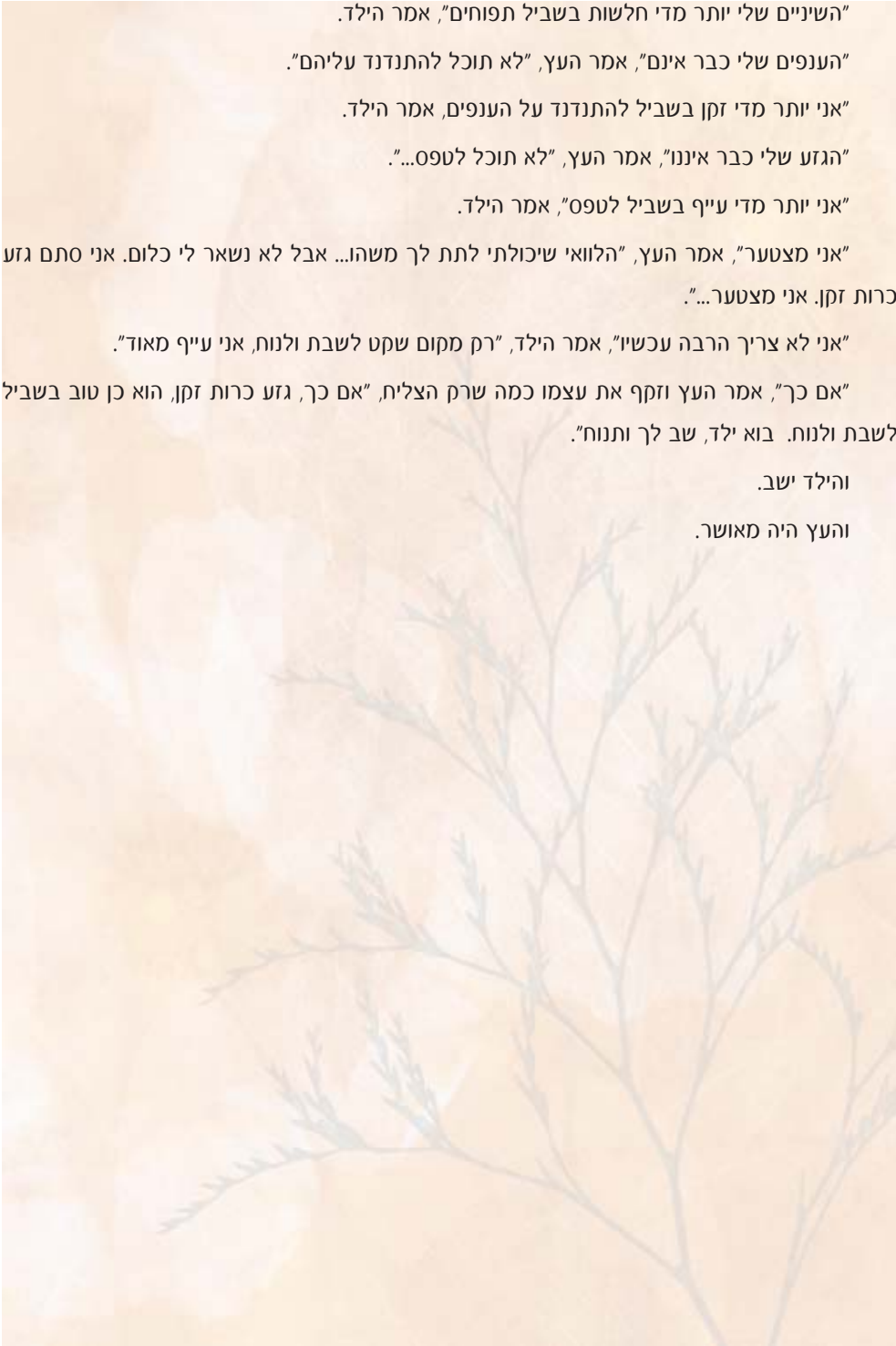
"כרות את הגזע שלי ותעשה לך סירה", אמר העץ, "כך תוכל להפליג למרחקים... ותהיה מאושר".

הילד כרת לעץ את הגזע ובנה סירה והפליג למרחקים.

והעץ היה מאושר... אבל לא ממש מאושר.

ואחרי הרבה זמן הילד חזר שוב.

"אני מצטער ילד", אמר העץ, "אבל לא נשאר לי שום דבר לתת לך - התפוחים שלי כבר אינם".

"השיניים שלי יותר מדי חלשות בשביל תפוחים", אמר הילד.
"הענפים שלי כבר אינם", אמר העץ, "לא תוכל להתנדנד עליהם".
"אני יותר מדי זקן בשביל להתנדנד על הענפים, אמר הילד.
"הגזע שלי כבר איננו", אמר העץ, "לא תוכל לטפס...".
"אני יותר מדי עייף בשביל לטפס", אמר הילד.
"אני מצטער", אמר העץ, "הלוואי שיכולתי לתת לך משהו... אבל לא נשאר לי כלום. אני סתם גזע כרות זקן. אני מצטער...".
"אני לא צריך הרבה עכשיו", אמר הילד, "רק מקום שקט לשבת ולנוח, אני עייף מאוד".
"אם כך", אמר העץ וזקף את עצמו כמה שרק הצליח, "אם כך, גזע כרות זקן, הוא כן טוב בשביל לשבת ולנוח. בוא ילד, שב לך ותנוח".
והילד ישב.
והעץ היה מאושר.

4. סולמות וחבלים ל"ו בשבט

מטרת הפעולה: להעשיר את הידע, בנושאי טבע, בצורה משעשעת וחוויתית.

הציוד הדרוש:

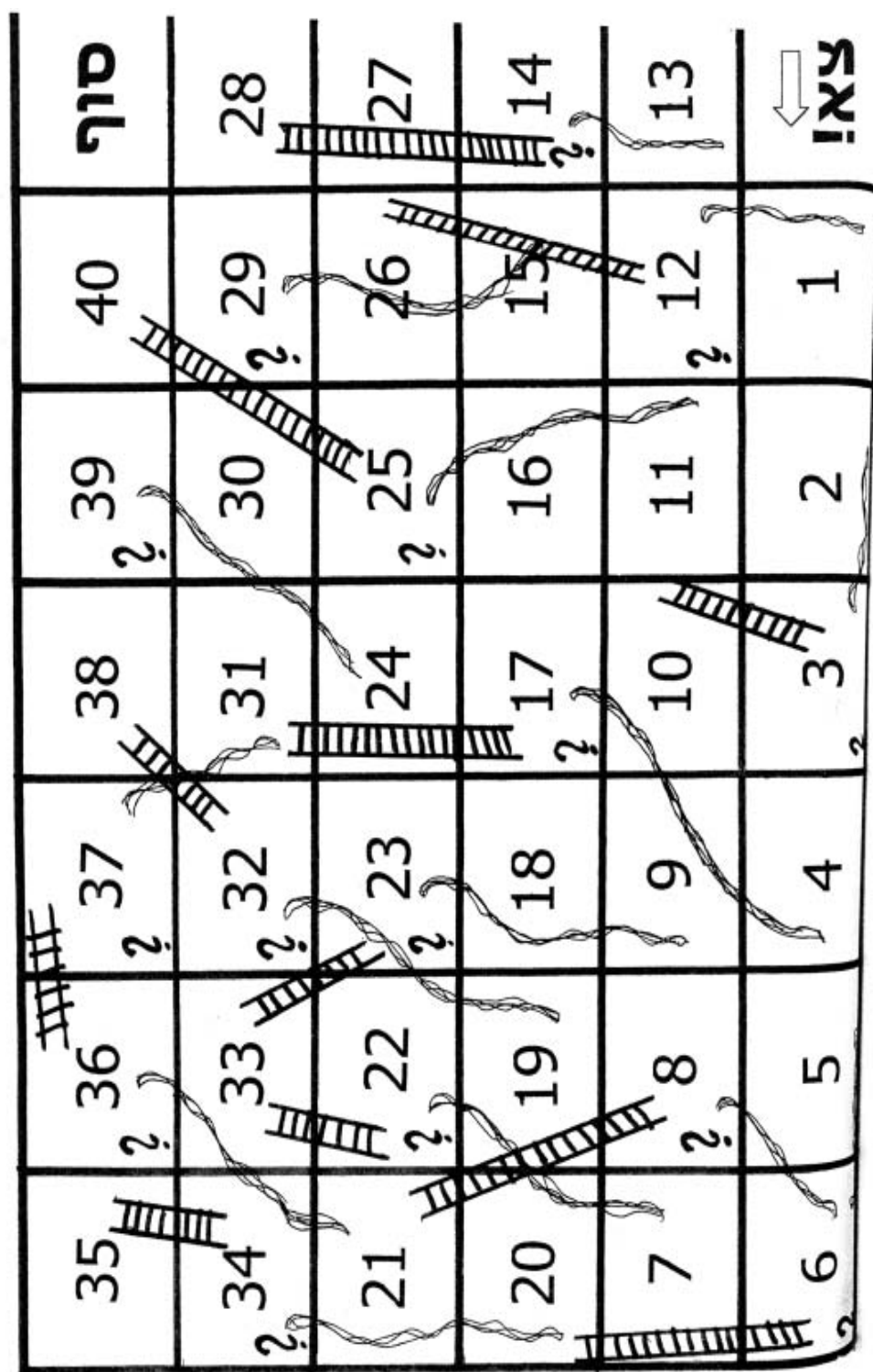
- לוח המשחק "סולמות וחבלים" (מצ"ב דוגמה), 2 חיילי משחק בצבעים שונים, כרטיסי שאלות (מצ"ב דוגמאות), נייר צבעוני, טושים, קופסת קרטון קטנה (בצורת ריבוע), שמיניות בריסטול, דבק, מספרים וגיר.

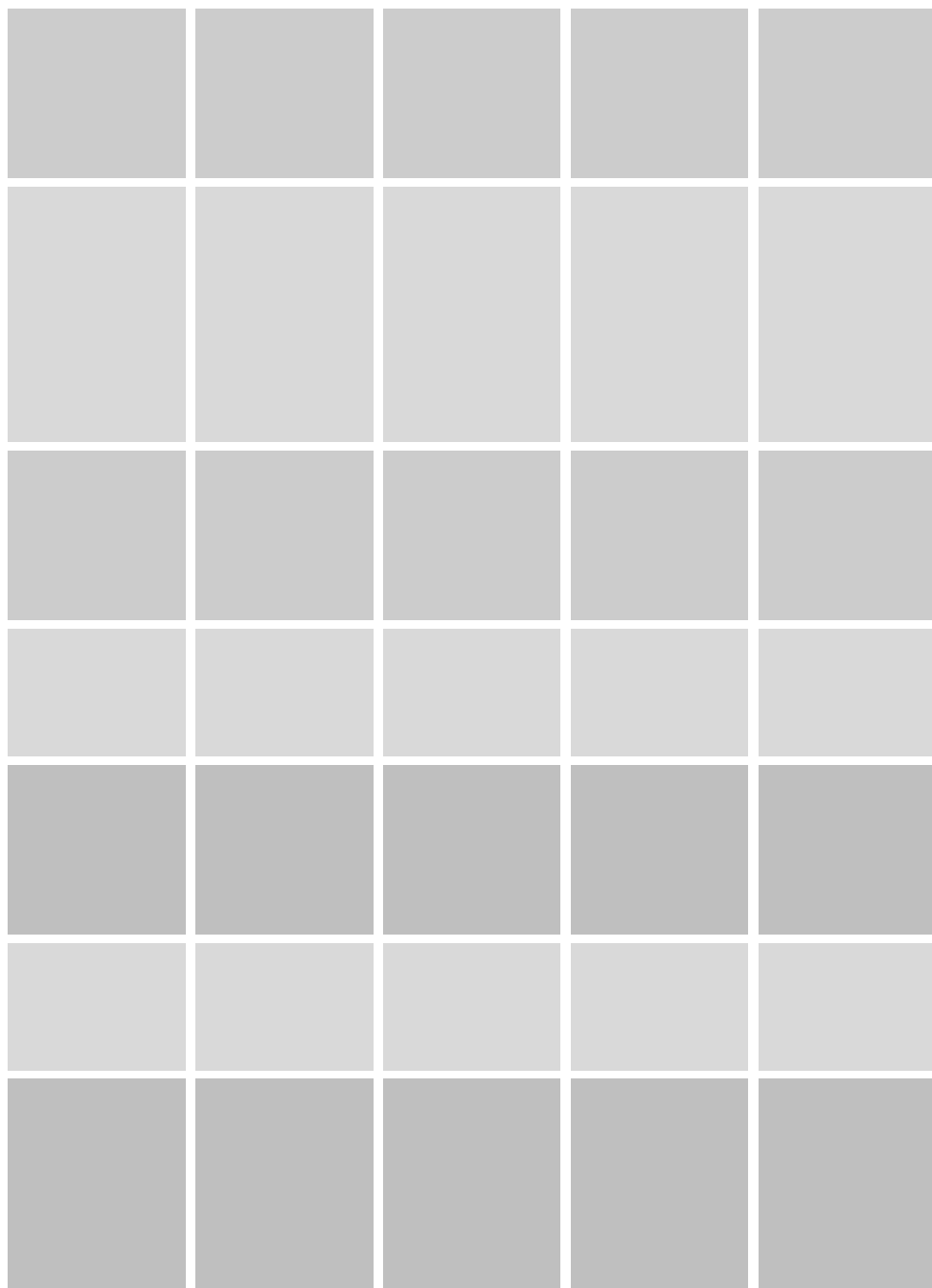
הכנות לפעולה:

- יש לצלם בהגדלה את לוח המשחק (המצ"ב) או לצייר אותו בגדול על מספר בריסטולים.
- **אפשרות נוספת:** לשרטט את לוח המשחק בעזרת גיר על רצפת החדר. הלוח מורכב ממשבצות ממוספרות. במספר משבצות יש לסמן "סימן שאלה"(!). ממשבצות אלו משתלשל חבל כלפי מטה ומוצב סולם כלפי מעלה.
- רצוי להכין קוביית משחק גדולה מקופסת קרטון עטוף בנייר צבעוני. על כל דופן של הקופסה מצייירים את עיגולי הקוביה, או מדביקים עיגולים צבעוניים הגזורים מניירות, כך שבכל שתי דפנות מקבילות, מספר העיגולים ישלים יחד ל-7, על-פי הסדר הבא: 1-6, 2-5, 3-4.
- יש לצלם את כרטיסי השאלות בהגדלה, להדביק על שמיניות בריסטול ולגזור כל כרטיס בנפרד. על גב כל כרטיס שאלה יש לצייר "סימן שאלה" (!).

מהלך הפעולה:

- יש לחלק את החניכים לשתי קבוצות שוות. כל קבוצה תקבל חייל בצבע שונה והן יתחרו זו בזו במהלך המשחק.
- יש לפרוס את לוח המשחק על רצפת החדר או על מספר שולחנות מחוברים. מעמידים את ערמת הכרטיסים הפוכים לצד הלוח.
- את חיילי המשחק יש לשים במשבצת המסומנת במילה "כ3". כל קבוצה תזרוק את הקוביה פעם אחת. הקבוצה שמספר הנקודות שלה גדול יותר - תתחיל לשחק ראשונה.
- כל קבוצה מוליכה את חיילי המשחק שלה על גבי לוח המשחק על-פי מספר הנקודות שהראתה הקוביה.
- כאשר חייל המשחק נעמד על משבצת המסומנת ב"סימן שאלה", על הקבוצה לקחת כרטיס אחד מערמת כרטיסי השאלות [המסומנות ב"סימן שאלה" (!)] ולענות על השאלה הנשאלת בו.
- כל עוד הקבוצה לא ענתה על השאלה - אין היא רשאית לשחק.

תשובות

1. חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רימון, זית, תמר.
2. עצי סרק.
3. עצי פרי.
4. ורד / שושנה.
5. עץ זית.
6. גפן.
7. עץ תמר / דקל.
8. כולם פירות הדר.
9. אשל.
10. צבר.
11. זית.
12. אלומות, שיבולים.
13. גפן.
14. גפן ותאנה.
15. שורשים.
16. זית.
17. תמר (דבורה הנביאה).
18. שקדייה.
19. צמרת.
20. חצב.
21. איש אשכולות, מלא כרימון.
22. סנה.
23. קיקיון.
24. אילן.
25. תפוח.
26. שקד - מטה אהרן.
27. הנרקיס.
28. ירקות.
29. תאנה מיובשת.
30. ענב מיובש.
31. פירות הדר.
32. אבטיח.
33. אלה.
34. קטניות.
35. רקפת.

על פי "יחד כל הדרך" - חוברת הדרכה לחודשים סתת-שבט, יחד בשבט, תנועת הילדים "עוז"

מאת אריה פלהיימר

שאל בנך ויגדך

חידות וחידודים

פרשת בא

1. מי נתן את ההוראה? / היתה אי פעם "פרשה" נוראה. אבל כבר לפני רבות בשנים / הורה ד' לגברים וגם נשים לנקוט יוזמה תמימה לכאורה / של הרבה פרשנים שאלה עוררה.
2. יהודי הולך לקניות בשוק והנה נתקל במישהו, המחפש עשירי למניין לתפילת מנחה. היהודי מתלבט בין היענות לבקשתו לבין רצונו לסיים את הקניות בשוק, בדיעה ברורה שנתר לו עדיין די זמן להשיג מניין – איזו עמדה נוקט רש"י בעניין מסוג זה?
3. איזו עובדה יכולה לשמש הוכחה ועד שלוקה במכה גם מי שרק שמח לאיד?
4. יודע היום כל חמור גרם שאור אדום – של סכנה הוא הגון ואילו בפרשתנו – וכתוב הוא שחור על לבן רווח והצלה צבע זה גרם.
5. השלם את האזכורים, שסופם מתאר ניגוד (או השלמה) מן הקצה אל הקצה.
 - א. ויאמר משה בנערינו _____ נלך בבנינו _____ בצאננו _____ נלך כי חג ד' לנו.
 - ב. ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד _____ למען תדעון אשר יפלה ד' בין _____ ובין _____.
 - ג. ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד _____ אשר אחר הריחים וכל בכור בהמה.

פרשת בשלח

1. לאיזה בעל לא היתה אישה?
2. בתולדות המלחמות רווח המושג "לוחמה פסיכולוגית". התוכל לשייך את המושג הזה לפרשתנו?

3. בתקופת ה"צנע" בשנות החמישים חולקו "תלושי מזון" לציבור, באופן יחסי לגודל המשפחה. לשיטת החלוקה הזאת יש תקדים בפרשתנו. היכן?
4. אחרי שסיימו להלל ולהודות / חמדו תכשיטים ואבנים טובות ולולא הנישא מעם שלחן ודרבן / היו נתקעים שם האב עם הבן.
5. ארבעה עמדו על הים
צור וציר וצאן וצר
צר הציק לצאן / וצאן צעק לציר
וציר צעק לצור / וצור צוה לציר
צא וחלץ צאני מיד צר

פרשת יתרו

1. שמו של מבצע ציוני גדול בראשית שנות החמישים שעסק בהעלאת יהודים לארץ לקוח מפרשתנו. מהו?
2. היכן משמשת הזכרת מקום גיאוגרפי לציון תכונת אופיו של אדם מסוים?
3. הגדר במונחים בני ימינו את תכונות הנפש הדרושות למנהיגי ישראל, על פי דברי יתרו, בהתאם לפירושו של רש"י.
4. איזו אימרה בתורה
מרמזת ומורה
פנה ברוך לנשים
ואל הגבר בדברים קשים.
5. איך נעלם ממך / השם והוא נראה
קדם חצי אחרון / והפך חצי ראשון.

פרשת משפטים

1. הייתכן שאדם יהיה נקי גם אם לא התרחץ במשך חודש שלם?
2. אילו שני איסורים מוסברים בהנמקה "כי גרים הייתם בארץ מצרים"?
3. הכיצד ייתכן לפי רש"י שאדם אחד נפצע וחובשים... דווקא את חברו?
4. כשהאחד לבסוף יוצא לטיולו השכיח משתחרר השני מאחורי דלתים וברית.
5. אמרו נא מתי ולמה
אסור להחזיק בבית פיג'מה.

(ראה פתרונות בסוף הגיליון)

פדיון שבויים

התארגנות לפעלתנות בעמותה

מטרת ההפעלה: להגביר הרצון למעורבות אישית.

סוג ההפעלה: הוראות ליישום.

מסגרת ההפעלה: יחידים, זוגות וקבוצות.

עזרים: גיליון בריסטול.

הוראות הפעלה

- תרומתנו ההתנדבותית במוסד לפדיון שבויים.
- החניכים נוקבים בשמות מוסדות הנותנים שירותים לקהילה, כמו העמותה למען שבויי צה"ל, מתחלקים לחוליות על-פי בחירה וחוקרים את מבנה המוסד.
- ניתן לקבל מידע על המוסד דרך אתר האינטרנט <http://wwwmiaorgil/help.html>, בטלפון 02-6236083, פקס 02-6233864 או בפנייה לכתובת ICMIS - העמותה למען שבויי צה"ל, ת"ד 32380, ירושלים.

הצעות לפעילויות שניתן לעשותן

1. העמותה מארגנת מבצע בינלאומי לאיסוף מיליון חתימות על עצומה למען שבויי צה"ל. העצומה תכלול את חתימתם של אנשים ידועים ברחבי העולם.
2. מכתבים למשפחות. מטרת המכתבים למשפחות להביע הזדהות, מודעות ואכפתיות (בגלל רגישות הנושא על המדריך לקרוא אישית כל מכתב לאחר כתיבתו ולוודא שתוכנו מתאים ליעוד).
3. ארגון חוג בית כדי לקבל עדכונים על מצב השבויים.
4. לענוד לוחות זיהוי שבתוכם חרוטים שמותיהם של השבויים והנעדרים אותם ניתן להזמין בעמותה.

5. כתיבת מכתבים אישיים לראש הממשלה ולח"כים.
6. לארגן שיעורים או כינוסים בבתי-ספר ובמתנ"סים כדי לעורר התעניינות בנושא.
7. להכין כרזות במועדון של המתנ"ס או בבית-הספר.
8. לאמץ שבוי וללמוד עליו ועל-ידי כך ליצור קשר עם המשפחה כדי לעודדה.
9. להמחיש קטעים מתוך סיפורי שבויים כדי להמחיש את מצב השבוי.
10. להזמין את בני משפחות השבויים כדי להראות שאכפת לנו מהמצב.

ניתן להעביר שאלות והצעות ל- MIA Webmaster.

העמותה הבינלאומית למען השבויים והנעדרים של צה"ל עובדת ללא לאות, הן בישראל והן בחו"ל, למען החיילים הנעדרים ובני משפחותיהם.

העמותה היא גוף א-פוליטי, ללא מטרת רווח, ששמה לה למטרה לשמור נושא הומניטרי זה על סדר היום הבינלאומי. משאלי דעת קהל הוכיחו שהעמותה מייצגת קונצנסוס רחב ביותר בחברה הישראלית בדרישה שבכל משא-ומתן לשלום עם מדינות ערביות נושא הנעדרים יבוא לידי פתרון. בשבע השנים האחרונות שחררה ישראל מאות אסירים פלשתינאים שהוחזקו בבתי כלא ישראליים - הגיע הזמן שכל בניה השבויים של ישראל ישובו הביתה.

"חרב קשה ממוות... רעב קשה מחרב... ושבי קשה מכולם"

(תלמוד בבלי, בבא בתרא, דף ח ע"ב ב)

מאת נירה קרמר

נופי ארץ ישראל באמנות - זהות יהודית-ישראלית

האמנים רבים ציירו את נופי ארץ-ישראל. האמנים שציירו את ישראל בשנותיה הראשונות ציירו אותה מתוך אהבה והזדהות ומתוך תחייה ציונית. הם ציירו ארץ קדושה, תנ"כית. הם ציירו דמויות שהשתלבו עם אותו פאתוס ציוני. בין ציירים אלו ניתן למנות את שאול שור, זאב רבן, אבל פאן, בוריס שץ ואחרים. האמנים שהגיעו מאוחר יותר מצאו ארץ שטופת שמש, התלהבו מהים ומן החלוצים ומעצי הזית המרשימים. כמה נפלאים ציוריהם המשלבים קדושה וטבע כאחד. בין ציירים אלו ניתן למנות את ראובן רובין, נתן גוטמן (אשר צייר רישומים רבים מלאי הומור, על הווי הארץ), ישראל פלד ואחרים.

המדריך יבחר מספר ציורי נוף של האמנים המוזכרים לעיל, ויצגם לפני החניכים. את הציורים ניתן לצלם מתוך ספרי אמנות שונים*.

נקודות לדיון:

1. אילו נופים בחרו האמנים לתאר?
2. מה מאפיין כל ציור?
3. באילו צבעים בחרו האמנים לצייר?
4. מהי האווירה בכל ציור?
5. האם ניתן למצוא בתמונה מוטיבים הנוגעים לקשר של האמן עם ארץ ישראל? (קדושה, רוחניות מסוימת, ועוד).

לאחר שיחה על הציורים, יבחר חניך אמן שציורו מצא חן בעיניו וינסה לצייר ציור על פי אותם קריטריונים שבהם בחר אותם.

*

* ניתן להעזר בספר: שלמה שבה, לצייר ארץ כמולדת, סיפורו של דור האמנים הראשון, הוצאת משרד הבטחון, 1992, וכן: דור תשי"ח באומנות, מוזיאון ישראל.

ניתן ליישם את אהבת המולדת מתוך היכרות עם העצים שנתברכה בהם ארץ-ישראל והם משבעת המינים. המדריך יביא לפני החניכים תמונות של מיני הפירות: גפן, תאנה, רימון, זית ותמר. החניכים ישוחחו על העצים, צורתם, נופם, מקום צמיחתם, צורת הפרי, מה ניתן להכין ממנו ואיזו ברכה מברכים עליו.

החניכים ישאלו בבית מה מכינים מכל פרי ויביאו עימם מתכונים ורעיונות.

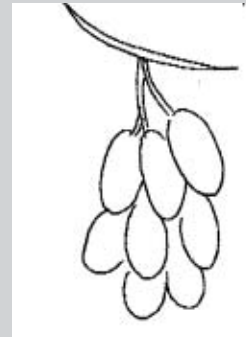
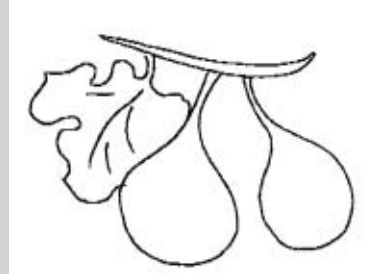
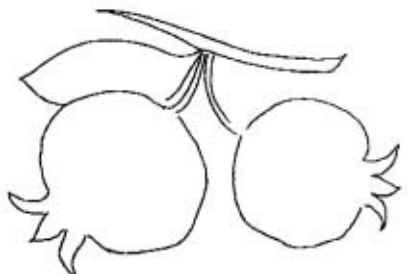
לקראת הפעולה יאספו החניכים מיני עלים וזרעים מן העצים והצמחים הגדלים סביב ביתם. ניתן גם לצאת ולאסוף יחד עם החניכים.

המדריך יכין שבלונות של ציורי פירות עצי שבעת המינים והחניך ידביק זרעים ועלים ויצור את הפרי על גבי הנייר, הבריסטול או כל לוח אחר.

אפשר להכין עבודה קבוצתית, או עבודה אישית.

אפשרות נוספת: החניכים והמדריך יביאו עמם למועדון קליפות של אגוזים, בוטנים וכדו', ואותם ידביקו בתוך השבלונות.

ניתן גם לאסוף עלים שונים, לצבוע אותם בצבעים שונים ו"להדפיס" דוגמאות על גבי הנייר בדוגמאות שונות.

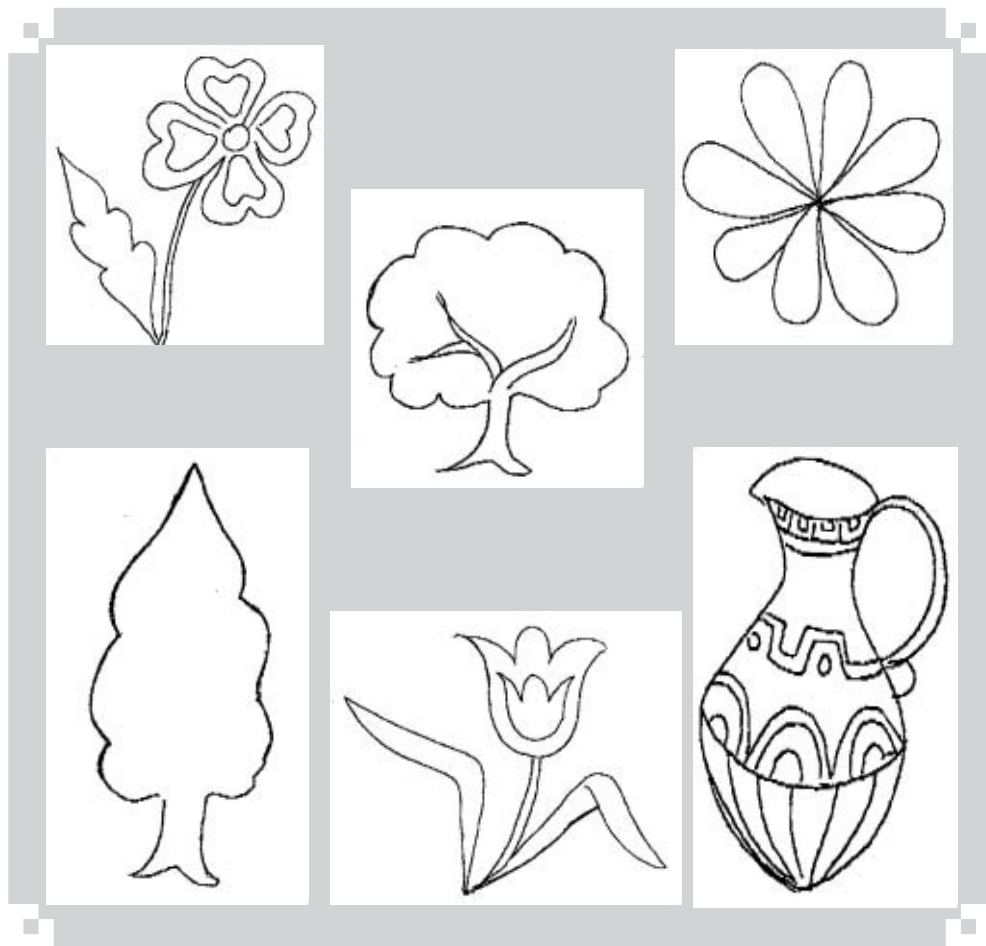
את הקשר עם אדמת המולדת ניתן ליישם גם דרך האבנים. ישנם סוגים רבים מאוד של אבנים. חודש לפני הפעילות המתוכננת יאספו החניכים אבנים קטנטנות מסוגים שונים: אבני קישוט, אבני חצץ, אבני ריצוף (ניתן לשבור לאבנים קטנות בעזרת פטיש), אבני גיר, חלוקי נחל, אריחי מטבח וכדו'. המדריך יכול לקנות אבני פסיפס בחנויות של "עשה זאת בעצמך". את האבנים יאחסנו החניכים בתוך קופסה מתאימה וישמרו אותה בבית עד מועד הפעילות.

החניכים יראו שלאבנים צבעים וגוונים שונים.

לפעילות יכין המדריך שבלונות של עצים, פרחים וכדים, על גבי בריסטול או קרטון עבה. הקרטון יכול להיות צבעוני.

בתוך השבלונות ידביקו החניכים את האבנים בצורה מעגלית על פי הדוגמה, ובהתאם לגוונים השונים שלהן.

אם היישוב קרוב לים, אפשר לאסוף צדפים שונים ולהדביק אותם במשולב עם האבנים.

חומר אור-קולי

ט"ו בשבט

סרטי וידיאו (המצויים במרכזיה הפדגוגית התורנית)

- **האדם עץ השדה** - (יסודי) - 26, 158 (כ.ר.) - ט"ו בשבט במקורות ובמסורת (מהסדרה "קשת וענף") (הטלוויזיה החינוכית).
- **שבעת המינים** - (לכל הגילים) - 138 - משמעותם של שבעת המינים, מספרם, צורתם, מקורם, תפקידם בחיי העם היהודי ובארץ-ישראל. שילוב מרהיב של צורות, סמלים ומשמעויות היסטוריות, דתיות ומיסטיות (שירות הסרטים).
- **שומרי היער** - (יסודי) - 165 - שני ילדים עוזרים למשטרה ולמכבי האש לפענח שריפה ביער. סרט של קרן קיימת לישראל (הטלוויזיה החינוכית).
- **פסוקו של מקום - מסיפורי הארץ הטובה** - (1-7) 231 (הטלוויזיה הכללית).
- **בל תשחית** - (חטיבת ביניים) - 26, 233, 287(א), 312, 559 - מפקד כיתת חיילים גורם להשחתת פירות ועצים בשעת אימונים, בתואנה של "צורכי ביטחון", עד שאחד החיילים מעמיד אותו על החומרה של איסור "בל תשחית" (הטלוויזיה החינוכית).
- **ירושלים - יערות סביב לה** - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - 404 - פעילות הקרן הקיימת לישראל בירושלים ובהרי יהודה: היסטוריה, חקלאות תנ"כית וחקלאות היום, יער טבעי ויער נטוע, ועוד (הטלוויזיה הכללית).
- **העץ והיער** - (יסודי) - 423 - העץ וסביבת גידולו, חלקיו, החיים סביבו, כריתת עצים, השימוש בעץ.
- **רבה אמונתך** - (על-יסודי) - 427 - 2 קלטות וידיאו המציגות את העולם שלנו מתוך התבוננות אל שמים וארץ מספרים כבוד א-ל: 1) ברכי נפשי - תהלים ק"ד; 2) מן הסערה - מענה ה' לאיוב - ל"ח-ל"ט (פלפוט בע"מ).
- **נאות קדומים** - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - 582 - סיור בשמורת הטבע התנ"כית נאות קדומים, עם נגה הראובני, לרגל קבלת פרס ישראל תשנ"ד.
- **ארץ ישנה חדשה** - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - 617 - סרט המציג את ארץ-ישראל באור חדש: דרך תמונות של ארצנו - תמונות נוף, אתרים ובעיקר עדויות של "מטיילים" ידועים, חכמים ואנשי צבא

ומדע שעוברים את הארץ עם התנ"ך בידיהם לפני מאות בשנים ומשתוממים לנוכח מה שענייהם רואות - השממה מול ההבטחות בתורה (טוביה שוורץ ומשה בן מנחם).

- **האיש שנטע עצים** (אנימציה) - 649 - סיפורו של אלעזר בופירה, איש בודד ומופלא שהתמסר לנטיעת עצים בארץ שוממה ונידחת. האיש לא נכנע לפגעי הטבע והאדם, והודות לנחישותו ולעבודת יחיד שלו הצליח להפוך שממה לארץ פורחת ומיושבת (הטלוויזיה הכללית).
- **מעבר לאופק** - 814 - צילומים של נופי ארץ-ישראל מהאוויר (דנאור הפקות).
- **הדיסקונטאים מטיילים בשבילי הכסף** - 816 (טיולים מובחרים).
- **פרפר נחמד** - 862 - עץ עץ - צמיחה - זרעים (הטלוויזיה החינוכית).
- **העץ הנדיב** - (יסודי) - 873 - סרט אנימציה על הספר הידוע, שבו מסופר על עץ ועל ידידו הילד. הילד גדל, והעץ מתוך אהבה, ממשיך לתת לו כל מה שביכולתו.
- **פרפר נחמד** - 887 - ארץ ישראל שלי.
- **תמונות בגולן** - 930.
- **הלכות ערלה** - 932 - מערך אור-קולי בנושא ערלה.
- **5 על 50** - (חטיבת ביניים) - 986, 987 - היכרות עם 50 יישובים בארץ - בהפקת רשות השידור.

קלטות קול (המצויות במרכזייה הפדגוגית התורנית)

- 2031 - סדר ט"ו בשבט מהו?
- 2132 - כי תבואו אל הארץ.
- 2176 - חוצות ישראל - כיעור ויופי.
- 2319 - שירים לסדר ט"ו בשבט (ארץ מורשת).
- 2348 - ט"ו בשבט בעניין ראש חודש שבו (שיעור - הרב אליהו דרמר).

שקופיות (המצויות במרכזייה הפדגוגית התורנית)

- 3009 - ט"ו בשבט (גנוט).
- 3016 - ברכי נפשי (גנוט).
- 3027 - יהדות בסביבה.

- באתר של אגף לתרבות תורנית יש לקט של אמרות קצרות בנושא ט"ו בשבט.
הכתובת: http://207.232.9.131/toranit/to_index.htm
- באתר של מטה שנהר וקרמניצר של משרד החינוך יש מקורות והפעלות רבים בנושא ט"ו בשבט וטבע.
הכתובת: <http://207.232.9.131/mate/to-bishvat.htm>
- באתר של "מרכז מורים זווית רחבה" קיים מדור: "טיול בעולם היהודי" שבמסגרתו יש ריכוז של מקורות בנושא ט"ו בשבט.
הכתובת: <http://www.w-angle.galil.k12.il/studio/religion/shvat.htm>
- אתר המקודש לשבעת המינים.
הכתובת: <http://www.7.too.co.il>
- באתר של רשת "אורט" יש מדור לט"ו בשבט, בו אפשר לקבל סקירה קצרה על ט"ו בשבט במשך הדורות ועל מקומו של העץ במורשתנו.
הכתובת: <http://www.ort.org.il/year/2bshvat/>
- באתר של המחלקה לחינוך של הסוכנות, יש הוראות לשתי הפעלות בנושא ט"ו בשבט.
הכתובת: <http://www.jajz-ed.org.il/resourcec/tubishvat/index.html>
- באתר של מכון החגים יש מדור שמוקדש לט"ו בשבט. הוא כולל מקורות, מתכונים, שירים והפעלות.
הכתובת: <http://www.chagim.org.il/tubishvat.html>
- באתר של רשת "אמית" יש אתר בנושא ט"ו בשבט שכולל בין היתר, קישורים רבים לאתרים העוסקים בצדדים התורניים והאקולוגיים של היום.
הכתובת: http://www.amit.org.il/hagim/to_b_svat/index.htm
- טקסט של הגדה לסדר ט"ו בשבט.
הכתובת: http://207.232.9.131/moe/hagut/ToBishvat/to_1.htm
- הרהורים על טבע ואילנות של משרד החינוך.
הכתובת: http://207.232.9.131/moe/hagut/spr_ilan.htm

פתרונות לחידות וחיזודים

פרשת בא

1. דבר נא באזוני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב (שמות יא, ב).
2. רש"י ד"ה: ושמרתם את המצות. היהודי המסתובב בשוק, מן הראוי שיצטרף למניין שכן "כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה, אלא אם באה לידך עשה אותה מיד (יב, יז).
3. רש"י ד"ה: מבכור פרעה עד בכור השפחה – כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל ולמה לקו בני השפחות? שאף הם היו משעבדים בהם ושמחים בצרתם (יא, ה).
4. ועבר ד' לנגף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח ד' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף (יב, כג).
5. א. ובוקנינו, ובבנותינו ובבקרינו (י, ט).
ב. ועד בהמה, מצרים, ישראל (יא, ז).
ג. 1) בכור השפחה (יא, ה).
2) בכור השבי (יב, כט).

פרשת בשלח

1. דבר אל בני ישראל וישבו ויחזו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים לפני בעל צפון נכחו תחנו על הים (יד, ב).
2. חניית בני ישראל לפני פי החירות נועדה להביא את פרעה למסקנה (המוטעית) ש"נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר" (יד, ג), ומתוך כך הוא ירדוף אחריהם, ואז ייכנס למלכות.
3. זה הדבר אשר צווה ד' לקטו ממנו (= מהמון) איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו (טז, טז).
4. רש"י ד"ה – ויסע משה – הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדולה היתה ביות הים מביות מצרים שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף, לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם (טו, כב).
5. צור = צור ישראל = הקב"ה.
ציר = שליח = משה.
צאן = עם ישראל.
צר = אויב = מצרים.

פרשת יתרו

1. אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי (יט, ד). במבצע "כנפי נשרים" הועלו ארצה חלקים ניכרים מאחינו יוצאי עיראק.
2. ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר (יח, ה). רש"י ד"ה: אל המדבר – אף אנו יודעים שבמדבר היו, אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב, שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר, מקום תהו לשמוע דברי תורה.
3. א. אנשי חיל – עשירים שאין צריכים להחניף ולהכיר פנים – בלתי תלויים, אובייקטיביים. ב. אנשי אמת – אמינים. ג. שנא בצע – "ששונאין את ממונם בדין" (יח, כא). וותרנים (יח, כא).
4. ומשה עלה אל האלקים ויקרא אליו ד' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל (יט, ג). רש"י ד"ה: לבית יעקב – אלו הנשים תאמר להן בלשון רכה. רש"י ד"ה: ותגיד לבני ישראל – עונשים ודקדוקים פירש לזכרים דברים הקשין כגידין. אהרן (יח, יב).
5. "והוא נראה" – בשיכול אותיות = אהרן. "קדם חצי אחרון" – קדם את החצי האחרון של המילה נראה = אה. "והפוך חצי ראשון" – הפוך את החצי הראשון של המילה נראה = רן. אה + רן = אהרן.

פרשת משפטים

1. כן! וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי (כא, כח).
2. א. וגר לא תונה ולא לחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים (כב, כ). ב. וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים.
3. אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא (כא, יט). רש"י ד"ה: ונקה המכה: וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא למדך כאן שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפא זה, וכן משמעו: כשקם זה והולך על משענתו אז נקה המכה, אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה.
4. וכי יריבין אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרופ ולא ימות ונפל למשכב אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא (כא, יח-יט).
5. אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך. אם חבל תחבל שלמת רעד עד בא השמש תשיבנו לו כי הוא כסותה לבדה היא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני (כב, כו).

על פי "שאל בנך ויגדך", בעריכת אריה פלהיימר-פסגות

פתרונות לתשבץ לחודש שבט

מאוזן:

1 טו בשבט; 5 אילנות; 10 וצע; 11 ודי; 13 רנ; 15 לולב; 17 פיטם; 18 חי; 19 ורד; 20 יער; 22 ארן;
23 מו; 24 זית; 26 דחן; 29 שה; 30 ואט; 31 תות; 33 ולרינה; 35 מפונה; 37 התבשרו; 38 יבבות;
39 סד; 40 חן; 42 פש; 43 חסה; 45 ערב; 48 גרר; 49 עציץ; 50 סחלב; 52 גו; 53 דשא; 54 תמר;
56 שיבולת; 57 כלניות.

מאונך:

2 וו; 3 בצל; 4 שעועית; 6 לוטם; 7 נדם; 8 וי; 9 תרומות; 12 גינה; 14 נרוא; 16 בי; 17 פרחוני;
18 חרשה; 21 עד; 25 תומר; 27 נלהב; 28 רימון; 32 תפוח עץ; 34 טבק; 36 מעשרות; 37 הדס; 39
סחלב; 41 נר; 42 פרג; 44 יצאו; 46 בס; 47 תלתן; 49 עשב; 51 במי; 53 די.

